

TAMPEREEN KAUPUNKISEUTU

Bright Site!

Seutureittien ja
virkistysalueiden kehittäminen
Virkistysreittien suunnitelma
2019

Tampere
Kangasala
Orivesi
Ylöjärvi
Nokia
Pirkkala
Lempäälä
Vesilahti

Sisällys

Sisältö ja toimenpidesuunnitelman muodostaminen	5
Aikataulu	6
1. REITTIEIN PERUSTAMINEN	10
Suunnittelun peruste	10
Reittien suunnittelun yleiset periaatteet	11
Ulkoilureitteihin liittyviä määritelmiä	12
Ulkoilureittisuunnitelmaan liittyvät käsitteet	12
Osallistaminen ja vuorovaikutus	13
Perustamis- ja toimitusmenettelyt	13
Yhteenveto reittien perustamisesta	15
2. REITTIEIN JA VIRKISTYSALUEIDEN RAKENTAMINEN JA KUNNOSSAPITO	16
INVESTOINNIT	17
Yhteishankkeet ja laatutasot	19
Reittien yhtenäistäminen	19
Runkoreitit ja kunnan sisäiset investoinnit	19
Rahoitusmahdollisuudet	20
YLLÄPITO	21
Kaupunkiseudun runkoreitit	21
Kuntien sisäiset reitit ja alueet	22
Kuivakäymälät, roskaton retkeily - ohjeistus	22
KUMPPANUUS	25
Virkistysparlamentti	26
Yhdistysyhteistyö ja talkoot	26
Yritysyhteistyö	26
Hoito- ja käyttösuunnitelma	27
Olemassa olevat oppaat ja ohjeet	28
3. ASIAKAS- JA KÄYTTÄJÄNÄKÖKULMA	28
SAAVUTETTAVUUS	29
Joukkoliikenne	30
Esteettömät reitit eli kaikille soveltuvat reitit	30
Henkilöautoliikenne ja pysäköinti	32
VIESTINTÄ	33
Karttapalvelut	34

Verkkosivut	34
Kyselyt	34
PALVELUMUOTOILU	35
Reittiluokitukset ja värit	35
Kävijämäärälaskenta	36
Osallisuus ja sosiaalinen media.....	37
4. MATKAILU- JA TAPAHTUMAKÄYTTÖ	38
Markkinointi.....	38
Viestinnän työkalut, kielet.....	39
Yritysten palvelut ja varaamo	41
Yhdys- ja rajapinnat.....	42
Kaupunkiseudun Visit-ryhmät, viestinnän jakaminen ja yhteistyö	43
VASTUUT JA VELVOLLISUUDET	43
Sopimus kunnan ja palvelun tuottajan kesken.....	44
5. YHTEENVETO	45
Tampereen kaupunkiseudun satamapalvelujen kehittäminen tulevaisuudessa	47
Tutkimuksia aluetalousvaikutuksista	47
Tutkimuksia hyvinvointivaikutuksista	48

Lähtökohdat

Seutureittien ja virkistysalueiden kehittämistyön lähtökohdat ovat seutustrategian Hyvinvoiva yhteisö -teemassa, jonka mukaan tavoitteena on edistää asukkaiden hyvinvointia monipuolisilla vapaa-aikapalveluilla ja hyvällä infrastruktuurilla. Työ on myös jatkoa seudun viherrakenteen yleissuunnitelmatyölle, joka toteuttaa seudun kuntien ja valtion välistä MAL-sopimusta vuosille 2016–2019. Viherrakennetyö käynnistyi vuonna 2017 ja valmistui vuoden 2018 lopussa. Viherrakennetyö oli kirjattu MAL -sopimukseen seuraavalla tavalla:

”Kaupunkiseudulle laaditaan viherrakenteen yleissuunnitelma, joka kattaa virkistysalue- ja ekologiset verkostot. Yleissuunnitelman tarkoituksena on selkeyttää luonnonsuojelulain poikkeamispäätösten käsittelyä alueilla, missä poikkeamilla on merkitystä yhdyskuntarakenteen eheyttämisen, täydennysrakentamisen tai toimivan liikennejärjestelmän näkökulmasta. Luonnonsuojelulain mukaisten poikkeamisedellytysten täytyessä tullaan pilotoimaan kompensatiomenettelyjä, joilla voidaan turvata priorisoituja luonnonarvoja muuttuvassa ympäristössä.”

Viherrakenteen yleissuunnitelmassa viitoitettiin prosessi, jonka kautta määriteltiin Tampereen seudun viherrakenne sen omista arvoista lähtien. MAL-sopimuksessa työn lähtökohdiksi asetettujen ekologisten arvojen lisäksi kokonaisuuteen sisällytettiin virkistysreittejä ja – alueita. Jatkossa tässä määritelty viherrakenne voidaan sellaisenaan tai päivitettyinä sisällyttää uudistettavaan kaupunkiseudun Rakennesuunnitelmaan. Seudullinen viherrakenne hyväksytään seudun maankäyttö- ja asuminen -työryhmässä, kuntajohtajakokouksessa, seutuhallituksessa sekä kunnissa.

Maankäyttö ja asuminen -työryhmä nimesi kokouksessaan 8.6.2017 viherrakennetyön laadinnasta vastaavan pienryhmän. Pienryhmään kuuluivat Pia Hastio ja Saija Kouko Tampereen kaupungilta, Hannu Eerikäinen Nokian kaupungilta, Ilari Rasimus Lempäälän kunnasta, Soili Ingelin Pirkanmaan ELY-keskuksesta, Annu Piesanen ja Ilpo Tammi Pirkanmaan liitosta sekä Ritva Asula-Myllynen, Satu Kankkonen ja Kaisu Kuusela Tampereen kaupunkiseudulta. Ohjausryhmätyöskentelyyn osallistuivat myös Mirkka Katajamäki, Anni Nousiainen ja Katri Laihosalo Tampereen kaupungilta sekä Hanna Djupsjöbacka ja Iiris Havola Pirkanmaan liitosta. Tampereen kaupunkiseudun kuntayhtymä vastasi pienryhmän koollekutsumisesta.

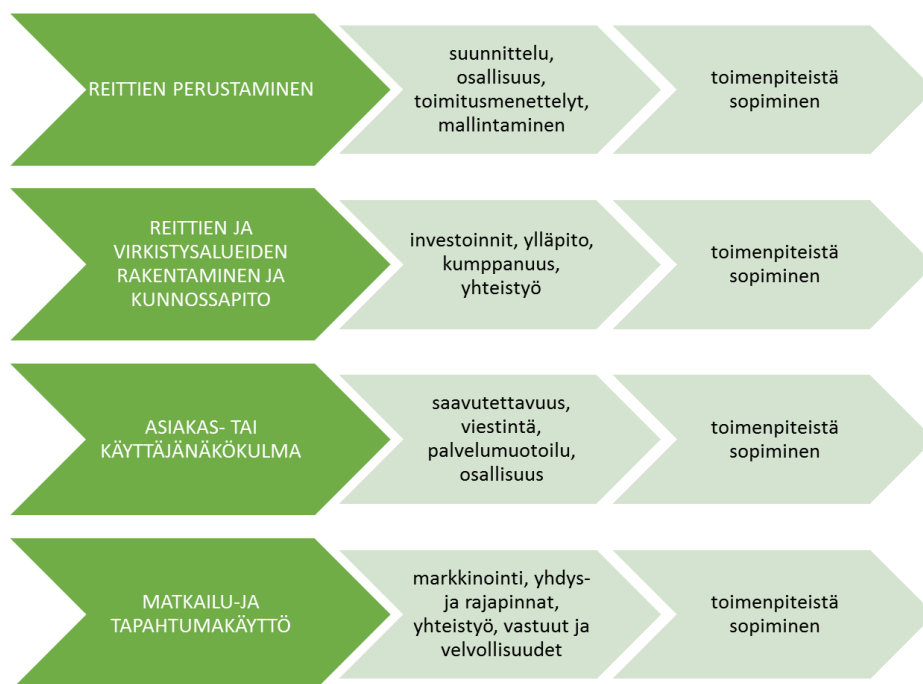
Vuonna 2017–2018 seudulla koottiin myös seutureittien ja virkistysalueiden pohja-aineisto, joka on lähtökohtana vuoden 2019 alusta aloitetulle seutureittien ja virkistysalueiden kehittämiselle sekä toimenpidesuunnitelman laadinnalle. Työn ohjauksesta vastasi virkistysreittien pienryhmä, johon nimettiin Roope Marski Orivedeltä, Tero Saatsi ja Miia Terävä Pirkkalasta, Sari Juuti Vesilahdelta, Taina Hokkanen-Kunelius Orivedeltä, Tiia Levonmaa Lempäälästä, Pentti Keskitalo Ylöjärveltä ja Anna Henttonen ja Mikko Heinonen Tampereelta.

Toimenpidesuunnitelman laatimisen käynnistäminen on kuntayhtymän vuoden 2019 talousarviotavoite. Tavoitteena on laatia kehittämisen toimenpidesuunnitelma, jonka pohjalta kehittämistyötä seutureittien ja virkistysalueiden osalta voidaan tulevana vuosina toimeenpanna. Työn taustalla on myös seudun kunnanhallitusten ja seutuhallituksen linjaus siitä, että työskentelyssä tulee huomioida matkailunäkökulma. Seutureittien ja virkistysalueiden toimenpidesuunnitelma hyväksytään seudun hyvinvointipalvelujen sekä infratyöryhmässä, kuntajohtajakokouksessa, seutuhallituksessa sekä kunnissa.

Hyvinvointipalvelujen työryhmä 17.1.2019 ja yhdyskuntatekniikan ryhmä 22.1.2019 ovat tammikuussa nimenneet seutureittien ja virkistysalueiden toimenpidesuunnitelman laadinnasta vastaavan ryhmän, johon kuuluivat Jyrki Tanhuanpää Ylöjärveltä, Sari Juuti Vesilahdelta, Erkki Häkli Lempäälästä, Anna Henttonen Tampereelta, Miia Terämä Pirkkalasta, Roope Marski Orivedeltä, Mika Lehtinen Nokialta, Jenni Joensuu-Partanen Kangasalta, Mikko Heinonen Tampereelta, Tero Saatsi Pirkkalasta, Jari Järvinen Kangasalta, Mirkka Katajamäki Tampereelta, Petri Mäkelä Ekokumppaneilta ja Matti Pollari Visit Tampereesta. Kaupunkiseutua edustavat Satu Kankkonen (pj.) sekä Ritva Asula-Myllynen. Lisäksi ryhmään on kutsuttu Hämeen Liikunnan ja Urheilun edustaja.

Sisältö ja toimenpidesuunnitelman muodostaminen

Toimenpidesuunnitelman johdannossa käydään läpi yleisiä perusteluja luonnon virkistyskäytön hyvinvointivaikutuksista. Varsinaista seutureittien ja virkistysalueiden kehittämistä ja toimenpidesuunnitelmaa rakennetaan neljän teeman kautta. Näitä ovat reittien perustaminen, reittien ja virkistysalueiden rakentaminen ja kunnossapito, asiakas- tai käyttäjänäkökulma ja matkailu- ja tapahtumakäyttö. Näistä kukin määrittää seatureittejä ja virkistysalueita omalla tavallaan. Teemat sekä niiden näkökulmia on koottu oheiseen kuvaan.

Viherrakennetyössä on alustavasti tunnistettu seudulliset reitit ja virkistysalueet. Toimenpidesuunnitelman laadintaprosessi piti kuitenkin sisällään nykytilakartoituksen, joka laadittiin keväällä 2019. Vasta tässä vaiheessa pyrittiin määrittämään seudullinen pääverkosto ja keskeiset virkistysalueet. Nykytilakuvaus laadittiin kunnittain, jotta oli mahdollista lisäksi kartoittaa reittien ja alueiden tilanne, resurssit ja yhteistyö, mahdolliset suunnitelmat ja tahtotila kehitystyölle. Reitien perustamista selvitettiin erillisessä Tampereen ja Oriveden kaupungin hankkeessa, jossa tarkasteltiin esimerkkitapauksena pysyvän ylikunnallisen Kintulampi-Pukala-Orivesi reitin perustamista ulkoilureittitoimituksen eri vaihtoehtojen kautta. Työn sisältö

ratkaisuihin liitetään osaksi seudullista reittien ja virkistysalueiden toimenpidesuunnitelmaa. Ennen varsinaista suunnitelman muodostamista järjestettiin alkusyksystä 2019 työpajoja, joissa käsiteltiin nykytilakartoituksen pohjalta eri teemoja. Työpajoihin kutsuttiin myös paikallisia sidosryhmiä.

Toimenpidesuunnitelma on tarkoitus tehdä kartoitetun ja kerätyn tiedon sekä kuntien näkemysten ja tahtotilan pohjalta. Suunnitelmassa kuvataan seudullisten reittien ja virkistysalueiden kokonaisuus sekä tulevaisuuden mahdollisuudet kehittämiselle. Lisäksi työssä pyritään osoittamaan, miten seudullisista kehittämiskohteista, toimenpiteistä ja tavoiteaikataulusta voidaan sopia suunnitelman toteuttamisen suhteen. Osa kuvattavista nykytilaselvityksen pohjalta tehdyistä kehittämisajatuksista ovat sellaisia, jotka kuuluvat kuntien oman kehittämistyön ja investointien piiriin.

Aikataulu

Kuukausi	Työsuunnitelma	Ajankohta / muut huomiot
Tammikuu	Työryhmän nimeäminen	HYPÄ 17.1., YKUTE 22.1.
Helmikuu	Työryhmän työskentely käynnistyy (järjestäytyminen), alustava työsuunnitelma ja suunnitelman askelmerkit	4.2.2019 seutuireittien ja virkistysalueiden ryhmä
Maaliskuu	Nykytilaselvitys: työ kuntien kanssa käynnistyy (Ekokumppanit + kuntien edustajat)	Aikataulusta sovitaan kunnittain. HYPÄ 28.3.2019 Esittely ja rahoitus
Huhtikuu	Nykytilaselvitys: työ kuntien kanssa jatkuu (Ekokumppanit + kuntien edustajat), nykytilaselvityksen raportointi ja syksyn työpajat (sisältö, aikataulu, kunnat).	Aikataulusta sovitaan kunnittain. 16.4.2019 seutuireittien ja virkistysalueiden ryhmä
Toukokuu	Nykytilakartoitus (luonnos valmiina): esittely päätyöryhmissä, Virkistysalueyhdistyksen seminaari.	HYPÄ 24.5.2019 / INFRA 19.6.2019 Seminaari 7.5.2019
Kesäkuu	Syksyn suunnittelua	13.6.2019 seutuireittien ja virkistysalueiden ryhmä
Heinäkuu	Lomakuukausi	
Elokuu	Seudullisten reittien ja virkistysalueiden ideointityöpajat kuntayhteistyönä eri sidosryhmille	Paikka ja aika tarkentuu (12.8. - 2.9.2019)
Syyskuu	Toimenpidesuunnitelman laatiminen	Seutuyksikkö / Ekokumppanit
Lokakuu	Toimenpidesuunnitelman laatiminen	Seutuyksikkö / Ekokumppanit
Marraskuu	Toimenpidesuunnitelman luonnos valmistuu: esittely ja hyväksyminen päätyöryhmissä	HYPÄ / INFRA käsittelyt
Joulukuu	Toimenpidesuunnitelman hyväksyminen	KJK / seutuhallitus

Kuva 1. Toimenpidesuunnitelman pohjatyö tehtiin keväällä ja varsinaisen suunnitelman muodostaminen tapahtui syksyllä 2019.

Työsuunnitelma hyväksyttiin seutuireittien ja virkistysalueiden ryhmässä ja se esitettiin työstä vastaavissa päätyöryhmissä. Toimenpidesuunnitelman taustatyönä tehty nykytilaselvitys laadittiin kuntakierroksella ja sen tuloksia on esitelty sekä päätyöryhmissä että seutuireittien ja virkistysalueiden ryhmässä, joka vastaa työn eteenpäinviemisestä.

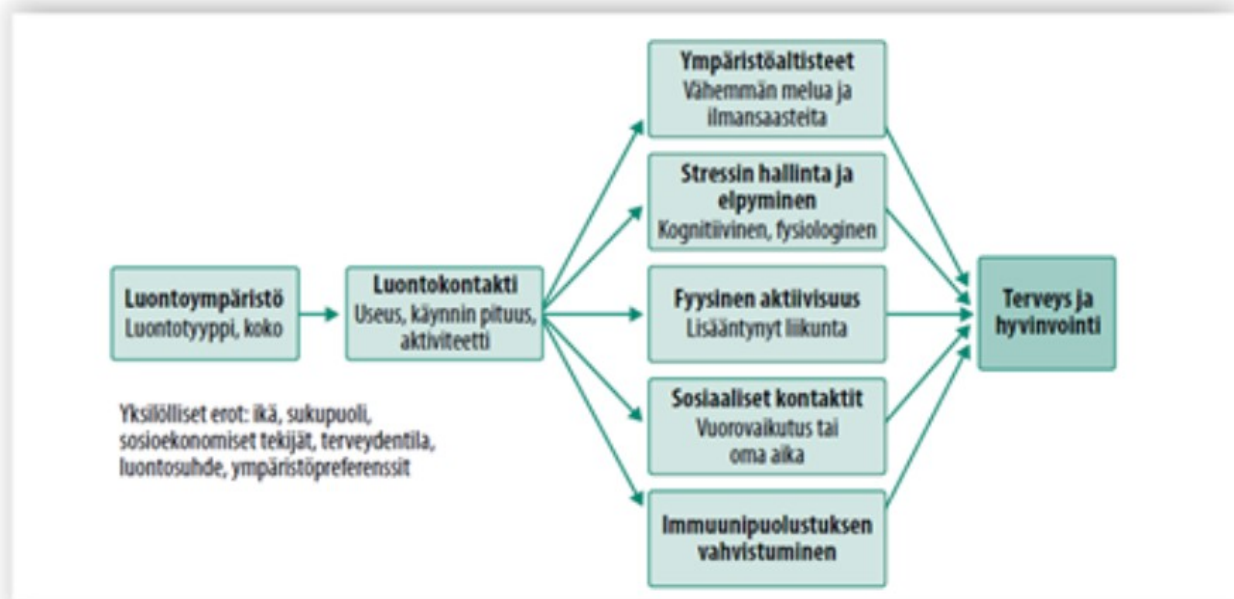
Hankkeesta tiedotettiin nykytilaselvityksen hyväksymisvaiheessa toukokuussa. Myös muista ratkaisevista työvaiheista on tiedotettu päätyöryhmien kokousten yhteydessä ja kokoustiedotteilla hankkeen eri vaiheissa.

Varsinaisen toimenpidesuunnitelman laatiminen käynnistettiin alkusyksyn työpajavaiheen jälkeen. Suunnitelmaa laadittiin seutuyksikön ja Ekokumppanit Oy:n (Petri Mäkelä) toimesta ja työn luonnosvaiheessa sitä on esitelty seutureittien ja virkistysalueiden ryhmässä. Toimenpidesuunnitelman luonnos käsitellään hyvinvointipalvelujen ja infrapalvelujen työryhmissä, minkä jälkeen lopullisesta hyväksymisestä vastaa kuntajohtajakokous ja seutuhallitus.

Tampereen kaupunkiseudun virkistysreittien toimenpidesuunnitelma

Tämän toimenpidesuunnitelman on tarkoitus olla käytännönläheinen opas kuntien vastuullisille päättäjille matkalla kohti Suomen parasta seudullista luontovirkistyskokonaisuutta. Suurin osa suunnitelman yksityiskohdista tähtäävät noin kymmenen vuoden päähän, jolloin kokonaisuuden voidaan arvioida olevan valmis. Ensivaiheessa on tärkeää löytää kuntien yhteinen tahtotila lähiliikkumisen, lähimatkailun, fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin, aluetalouden ja koti- ja ulkomaanmatkailun kehittämiseksi luontovirkistyspalveluiden kautta. Kokonaistavoitteeseen on mahdollista päästä, kun kaupunkiseudun kunnat sitoutuvat toimenpidesuunnitelman pääpiirteiden toteuttamiseen kuntakohtaisesti sekä kaupunkiseudun laajuisesti.

Luontovirkistyskyselyn hyvinvointivaikutuksia on tutkittu viimeisinä vuosina paljon samoin kuin talousvaikutuksiakin. Samaan aikaan kun on pystytty näyttämään toteen, että kaupungistuminen etäännyttää ihmisiä luonnosta, on kyetty näyttämään toteen luonnolle altistumisesta johtuvia fyysisiä ja psyykkisiä hyvinvointivaikutuksia. Liisa Tyrväinen Luonnonvarakeskuksesta on keskeisimpiä luonnon hyvinvointivaikutuksia mittaavia tutkijoita. Tyrväinen on tutkijaryhmän artikkelissa¹ kertonut, että ulkoilu luonnossa palauttaa stressitilanteista, parantaa mielialaa, koettua terveyttä ja kuntoa sekä auttaa irtautumaan arjesta ja parantaa esimerkiksi itsetuntoa.

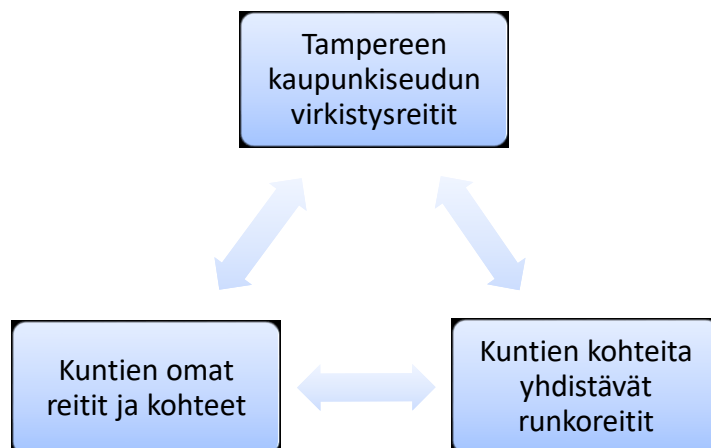
Kuva 2. Luonnon hyvinvointi- ja terveyshyötyjen mahdolliset vaikutusmekanismit (Mukaellen Hartig ym. 2014). KESÄNUMERO L. Tyrväinen

Luonnon hyvinvointivaikutusten tutkimuksen määrä on lisääntynyt viime vuosina runsaasti. Tampereen yliopiston psykologian professori Kalevi Korpelan mukaan, jos kymmenen vuotta sitten julkaistiin yksi tutkimus vuodessa, niin nyt julkaistaan kymmenen tutkimusta vuodessa. Jokainen tutkimus osoittaa, että luonto vaikuttaa ihmisen mieleen ja kehoon monimuotoisesti.

¹ <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2018/13/duo14421>

Samaan aikaan kun eri tutkimusosastot keskittyvät luonnon hyvinvointivaikutuksiin ihmiselle, keskittyvät toiset laskemaan luontovirkistystyksen taloudellisia arvoja. Suomessa näitä tutkimuksia² on johtanut Metsähallitus, jonka yksinkertaistettu tulos omien alueidensa investointirahoituksen takaisinmaksusta on se, että 1 retkeilykohteisiin sijoitettu euro tuottaa yli 10 euron aluetalousvaikutukset sijoituskohteen lähistölle. Näihin lukuihin ei ole otettu mukaan ihmisten hyvinvointivaikutusten talousnäkökulmaa. Philadelphiassa on laskettu, että kaupungin viherympäristö tuottaa satakertaisesti (1€ = 100€) siihen sijoitetut varat. Laskelmissa on huomioitu viheralueen tuoma arvo mm. suora käyttöarvo, terveysarvo, tulot turismiin, kiinteistöjen hintojen nousu, vaikutus sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen, hulevesien hallintaan ja ilmansaasteisiin. Linkkejä näihin tutkimuksiin löydät tämän suunnitelman lopusta.

Tämän toimenpidesuunnitelman toteuttaminen on jo osittain alkanut kaupunkiseudun alueella. Tampere ja Orivesi ovat lähteneet toteuttamaan retkeilyreittiä Kintulammen retkeily- ja luonnonsuojelualueelta Oriveden Vähä-Teerijärvelle. Lempäälän kunta selvittää kuivakäymäläasioita omilla kohteillaan, mutta tuloksia voidaan käyttää kaupunkiseudun laajuisesti kaikissa kunnissa. Tampere on selkeyttämässä hallinnollista puolta virkistyspalveluissa. Muissakin kunnissa asiat ovat menneet eteenpäin viimeisen vuoden aikana.

Kuva 3. Virkistysreittien toimenpidesuunnitelmassa on eritelty kuntien omat toimenpiteet ja kaupunkiseudun toimenpiteet.

Toimenpidesuunnitelmassa ei käsitellä kuntien yksittäisiä toimenpiteitä, vaan toimenpiteet lähtevät käyntiin, mikäli kunnat sitoutuvat toimenpidesuunnitelman käynnistämiseen seudullisesti. Seudullisen suunnitelman hyväksymisen jälkeen toimenpiteet voidaan käynnistää keväällä 2019 tehdyn nykytilakartoituksen ja syksyn työpajojen pohjalta, valitsemalla kuntien sisäiset kehitettävät kohteet ja kuntarajat ylittävät seudulliset runkoreittilinjaukset. Osa kuntien olemassa olevista reiteistä voi työn edetessä siirtyä seudullisiksi runkoreiteiksi ja osalle nykyisten runkoreittien paikkoja voi muodostua usean kunnan yhteisiä virkistystyksen kohokohtia. Hyvä esimerkki sellaisesta paikasta on Lempäälän, Kangasalan ja Tampereen kolmen kunnan rajaristeysalue, missä kohtaavat nykyisin Birgitan ja Kaarinan polkureitit ja uusi Tampereen Makkarajärvi-Viitastenperä luonnonsuojelualue. Tulevaisuudessa hyvän ja rajoja ylittävän

² <http://www.metsa.fi/suojelualueetjapaikallistalous>

kuntayhteistyön tuloksena alueen yksittäiset kohteet ja reitit voidaan yhdistää yhtenäiseksi, kuntalaisen kannalta rajattomaksi virkistysalueeksi.

1. REITTIIEN PERUSTAMINEN

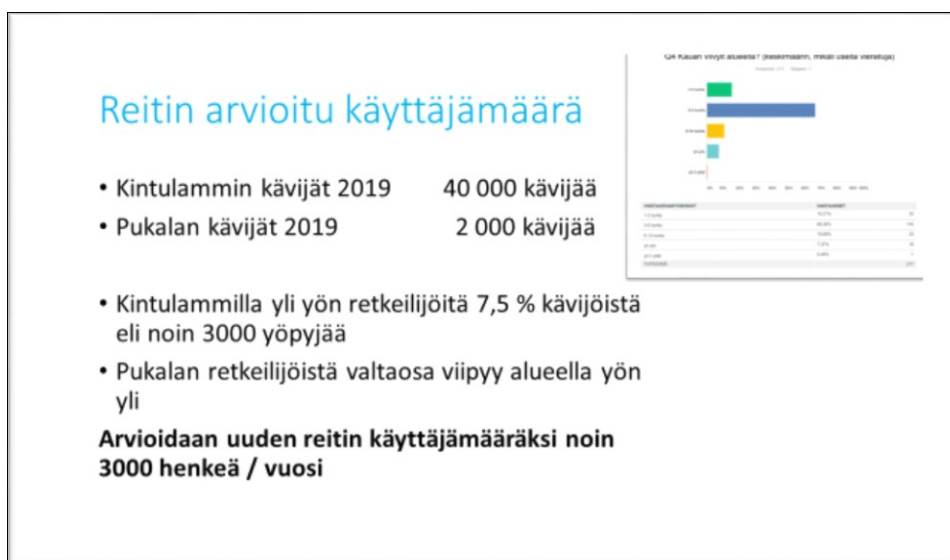
Tämän suunnitelman yhteydessä puhutaan virkistysreiteistä, ulkoilureiteistä, retkeilyreiteistä, monikäyttöreiteistä tai hiihtoon tai muuhun liikuntakäyttöön varatuista reiteistä. Tärkein yhtenäinen tunnistettava asia on reittien eroavaisuudet, jotka ovat nousseet esiin niiden perustamisvaiheessa. **Onko reitti perustettu pysyvän käyttöoikeuden mukaisesti vai onko reitti perustettu kirjallisen tai suullisen sopimuksen perusteella?**

Tässä suunnitelmassa käsitellään pääasiassa kuntien rakentamia, hoidossa ja huollossa olevia virkistys-, ulkoilu- ja retkeilyreittejä. Kaikki nimitykset tarkoittavat tämän suunnitelman yhteydessä käytännössä samaa, tarkemmin kuvattuna metsissä kulkevia polkuja, joiden käyttö on opastettua, ohjattua ja mahdollisesti polkupohjiltaan vahvistettua esimerkiksi pitkospuiden avulla. Olennaisena osana virkistysreittejä ovat kohteiden taukorakenteet, tulipaikat ja muu palveluvarustus. Valtaosa kaupunkiseudun reiteistä on perustettu suullisen tai kirjallisen sopimuksen turvin. Tässä reittien perustamiseen liittyvässä luvussa käsitellään pysyvien reittien perustamista erilaisin ulkoilulain mukaisin keinoin. Pysyviksi perustetut reitit sitouttavat kuntia virkistyspalveluiden toteuttajana ja ylläpitäjänä.

Suunnittelun peruste

Virkistysreittien peruste määritellään **tarvekartoituksella**. Virkistysreitit ovat keskeinen osa luonnossa liikkujan peruspalveluita. Tutkimusten mukaan luontoliikkumisella on positiivisia fyysisiä ja psyykkisiä vaikutuksia. Lisäksi virkistysreittien houkuttelevuus ja käyttö tuottavat aluetaloudellisia vaikutuksia.

Perustarpeen määrittelyn jälkeen tulee määritellä kyseisen reitin käyttäjämäärä.

Kuva 4. Kintulammi - Pukala - Orivesi -reitin arvioitu käyttäjämäärä, perustuen Kintulammin ja Pukalan kävijämääriin ja kyselyn tuloksiin alueella yöpyvistä retkeilijöistä.

Tämä on olennaisin osa reitin tarvekartoitusta ja määrittää jo alkuvaiheessa rakenteiden laatua ja määrää, kuten myös maastoon ja luontoon kohdistuvaa painetta, sitä kautta huoltotarvetta ja suojelullisia arvoja. Mikäli virkistysreitin maanomistus sijaitsee talousmetsissä, on maapohjan kulumisen ja juurivaurioiden määrä ennakoitavissa mahdollisimman tarkalla käyttäjämäärän arviolla.

Käyttäjämäärän arviointi tulisi perustua laskentoihin, mutta esimerkiksi Tampereen kaupunkiseudun reiteillä niitä on heikosti saatavilla. Käytännössä laskentaa on toteutettu ainoastaan Tampereen kaupungin Kintulammin luonnonsuojelu- ja retkeilyalueella. Lisäksi on olemassa muitakin tapoja arvioida käyttäjämääriä, kuten tulipaikkojen polttopuiden kulutus.

Esimerkki: Kintulammin alueella vierailee kävijämäärämittauksen mukaan minimissään noin 40 000 kävijää/vuosi. Vastaavasti Kintulammin viidellä eri tulipaikalla kuluu polttopuuta noin 100 m³/vuosi. Lempäälän Birgitan polulle kuljetetaan vuosittain polttopuuta noin 300 m³. Kävijämäärälaskentaa kohteesta ei ole, mutta näin ollen voidaan arvioida, että Birgitan polun kävijämäärä on noin 120 000 kävijää/vuosi. Muita polttopuiden käyttöön liittyviä laskentasääntöjä voidaan johtaa Kintulammin kävijämääristä ja kulutuksesta. 10 m³ polttopuuta tarkoittaa, että kohteella/tulipaikalla on noin 4000 käyttäjää.

Mikäli perustettavan reitin tai olemassa olevan reitin tarvekartoitus osoittaa reitille selkeän, tärkeän tarpeen ja se pystytään osoittamaan ulkoilureittisuunnitelman avulla, voidaan reitti perustaa pysyväksi ulkoilureitiksi maanomistuksesta riippumatta.

Ulkoilulaki 13.7.1973/606 1 § määrittelee ulkoilureitin perusteen näin: *Jos yleisen ulkoilutoiminnan kannalta on tärkeätä saada johdetuksi ulkoilijain kulkeminen kiinteistön kautta eikä siitä aiheudu huomattavaa haittaa kiinteistölle, on tästä luovutettava alue ulkoilureittinä käytettäväksi.*

Reittien suunnittelun yleiset periaatteet

1. Reittejä rakennetaan vain tarpeeseen ja monikäyttöisyyttä lisäten
2. Edistetään reittien perustamista maankäytön suunnittelulla
3. Maanomistajille, paikallisille asukkaille, yhdistyksille ja järjestöille tiedotetaan reittien suunnittelusta ja heidät otetaan mukaan suunnitteluun alusta lähtien
4. Matkailuyrittäjät ja muut reittien palveluiden tarjoajat otetaan mukaan reitin suunnitteluun
5. Kaikkia maanomistajia kohdellaan tasavertaisesti
6. Reitin linjaus suunnitellaan tarkoituksenmukaisella tavalla
7. Varmistetaan reitin saavutettavuus

8. Korostetaan paikallisuutta
9. Tehdään viranomaisyhteistyötä

Ulkoilureitteihin liittyviä määritelmiä

Ulkoilu	ulkona tapahtuvaa liikkumista ja oleskelua vapaa-ajan viettämistarkoituksessa.
Virkistysalue	alue joka on tarkoitettu yleiseen virkistys- ja ulkoilukäyttöön.
Ulkoilu- tai virkistysreitti	kartalle ja maastoon merkitty väylä, joka tarjoaa ulkoilijalle pysyvän käyttöoikeuden.
Liitännäisalueet	pitkien reittien tauko-tuli- ja yöpymispaikat.
Reittien tukipalvelut	reittien ulkopuolista palvelua, joista reitin pitäjä ei vastaa, esimerkiksi kuljetuspalvelut, varustevuokraus ja majoitus- ja ruokailupalvelut.
Eräretkeilyreitti	useamman yön kestävän retken reitti tai reitistö.
Retkeilyreitti	päiväretket ja viikonlopun mittaiset retket.
Lähireitti	päivittäinen liikkuminen ja päiväretket.

Ulkoilureittisuunnitelmaan liittyvät käsitteet

Ulkoilureittisuunnitelma	Ulkoilureitin perustamiseksi on laadittava ja vahvistettava ulkoilureittisuunnitelma sekä pidettävä paikalla ulkoilureittitoimitus. ³
Ulkoilureittitoimitus	Maanmittauslaitoksen maanmittaajan reitillä suorittama ulkoilureittitoimitus, missä reittisuunnitelma merkitään maapohjaan rasitteeksi ja maapohjan korvauksista sovitaan. Ulkoilureittitoimituksessa sovelletaan ulkoilulakia ja maastoliikennelakia.
Reitin pitäjä	Ulkoilureitin pitäminen, johon kuuluu reitin tekeminen ja kunnossapito, on kunnan asiana. Kunta voi uskoa tehtävän sopivaksi katsotulle yhteisölle. Valtion mailla reitin pitäjänä toimii yleisesti valtio, ellei valtion suostumuksella muuta ole sovittu.
Seudullinen reitti	Kahden tai useamman kunnanrajan ylittävä reitti. Reitin pitäjänä toimii yleensä yksi kunta kustannusten jakosopimuksella.

³ Ulkoilulaki 13.7.1973/606 2 §

Osallistaminen ja vuorovaikutus

Kunnan tai kuntien viranomaiset kootaan yhteen ja sovitaan suunniteltavan reitin toteutustavasta, alkuselvityksestä sekä alkuvaiheen osallistamissuunnitelmasta. Maanomistajille, paikallisille asukkaille, yhdistyksille ja järjestöille tiedotetaan reittien suunnittelusta ja heidät otetaan mukaan reitin suunnitteluun alusta lähtien. Esimerkiksi maanomistaja- ja asukasillat ovat hyvä keino edistää maankäytön suunnittelua.

Alkuselvityksen aineiston ja alustavien reittilinjausten jälkeen selvitetään kohdealueen kunnan yksiköiden tiedot kohdealueesta ja tehdään ELY-keskukselle tietopyyntö, mistä selviävät kohdealueen selvittävät luontoarvot, liikennejärjestelyt ja muut viranomaisten valvonnassa olevat reitille osuvat valvontakohteet. Muita mahdollisia selvityskohteita ovat mm. petolintuhavainnot, riistaeläinten elinolosuhteet, muinaismuistot ja metsän eri tyypit. Näistä lausuntoja pyydetään asiaa hoitavilta viranomaisilta kuten Luonnontieteellinen keskusmuseo, Riistakeskus, Museovirasto ja Suomen metsäkeskus.

Matkailuyrittäjät, alueen paikallisyhdistykset ja harrasteyhdistykset ja muut reittien palveluiden tarjoajat otetaan mukaan reitin lopulliseen suunnitteluun.

Perustamis- ja toimitusmenettelyt

Ulkoilureitti voidaan toteuttaa pysyväksi ulkoilijoiden käyttämäksi reitiksi muutamien eri tavoin. Jokaiselle reitille on laadittava alkukartoitus, jonka perusteella valitaan reitin perustamismenetelmä. Reittejä voidaan perustaa ulkoilureittitoimituksen kautta uusille tai vanhoille reiteille. Käytännössä ulkoilureittisuunnitelman vaatima työ on lähes sama molemmissa tapauksissa. Vaikka kunta ja maanomistajat tekisivät reitin kahdenkeskisten sopimusten perusteella, on kuntien oman edun vuoksi aina laadittava riittävän laaja suunnitelma reitin kunnossapidosta ja huollosta.

Ulkoilureittisuunnitelma - projektisuunnitelma

1. Ulkoilureittisuunnitelma vireille kunnan päätöksellä
2. Lähtötietojen kerääminen – asukas- ja maanomistajaillat
3. Lausuntopyyntö Ely-keskukselta
4. Osallistamis- ja vuorovaikutussuunnitelma käytäntöön – Järjestöt, kunnat, viranomaiset
5. Suunnittelu ja reitin ja alueiden linjaus
6. Ulkoilureittisuunnitelman luonnos → maaomistajien kuuleminen kirjeitse (kevät 2020)
7. ----- tauko
8. Suunnittelun jatkaminen
9. Lausuntoihin ja mielipiteisiin vastaaminen
10. Ulkoilureittisuunnitelman uusi luonnos
11. Reitin lopullinen linjaaminen
12. Ulkoilureittisuunnitelmaehdotus ja sen hyväksyminen kaupungeissa (tavoite 12/2020)
13. Ely-keskus vahvistaa ulkoilureittisuunnitelman – nähtävillä 14 vrk
14. Ulkoilureittitoimitus

Kuva 5. Esimerkkinä Kintulammi - Pukala - Orivesi reitin karkea projektisuunnitelma

Kahdenkeskinen sopimus

Käyttöoikeussopimukseen perustuva tapa soveltuu alueille, missä on suhteellisen vähän maanomistajia ja missä asianosaisten välillä vallitsee hyvä yhteishenki. Maaomistaja ja reitin pitäjä tekevät kahdenkeskiset sopimukset. Esimerkiksi kunta tai valtio tekee reitin omalle maalleen.

+ helppo ja nopea tapa

- Käyttöoikeus raukeaa maaomistuksen siirtyessä. Esimerkkinä Pirkan hiihdon reitti (Pirkan taival), joka perustuu kahdenkeskisiin sopimuksiin. Uusi maanomistaja ei halunnut reitin kulkevan enää kiinteistönsä halki, joten muutaman sadan metrin kiinteistökaistaleen ylityksen kieltäminen aiheutti usean kilometrin kierron reitille.

Ulkoilureittitoimitus

1. Ulkoilureittitoimitus tehdään maanomistajasopimusten perusteella

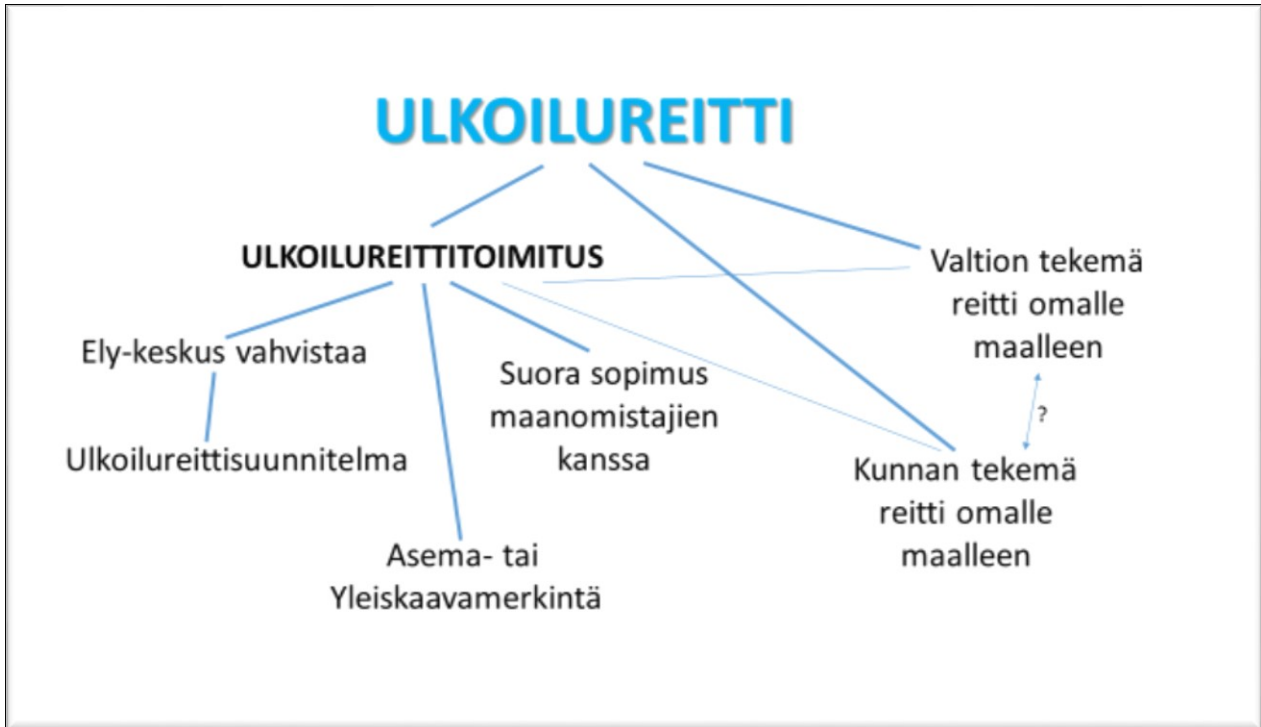
Ulkoilureittitoimitus voidaan tehdä maanomistajien kanssa tehtyjen sopimusten pohjalta. Ulkoilureittitoimitus turvaa tällöin reitin pysyvyyden. Ei määraaika toimitukselle. (UL § 13). Käytetään usein, kun maanomistajia on vähän.

2. Ulkoilureittitoimitus ulkoilureittisuunnitelman ja ELY-keskuksen vahvistamisen perusteella

Tämä menettely on suositeltava alueilla, joissa maanomistus on pirstaleinen, maanomistajia on paljon ja paineet ulkoilumahdollisuuksien lisäämiselle ovat suuret. Tapa on käytökelpoinen mm. suurissa kunnissa. Ulkoilureittisuunnitelman vahvistaa paikallinen

ELY-keskus (UL § 2). Määräaika yksi vuosi hakea ulkoilureittitoimitusta ELY-keskuksen ulkoilureittisuunnitelman vahvistamisen jälkeen (UL § 5).

3. Ulkoilureittitoimitus kaavaan merkityn reitin perusteella. Tämä tapa on edellyttää samaa pohjatyötä kuin ulkoilureittisuunnitelmakin. Ei määräaikaa toimitukselle (UL § 13).

Kuva 6. Tie ulkoilureitiksi. Käytännössä asema- tai yleiskaavamerkintä vaatii ulkoilureittisuunnitelman kaltaisen pohjaselvityksen.

Yhteenveto reittien perustamisesta

Jokainen ulkoilureittisuunnitelma on uniikki kokonaisuus. Ulkoilureittisuunnitelman prosessi voidaan kuvata ja mallintaa, mutta uuden reitin suunnittelun on silti lähdettävä aina reitin erityispiirteiden tunnistamisella ja alkukartoituksella. Määräavin tekijä on maanomistuksen tilanne. Onko suunnitellun reitin maanomistaja esimerkiksi kunta, jolloin maanomistajia on yksi vai onko maanomistus esimerkkireitin Kintulammi - Orivesi kaltainen, missä maanomistajia on lähes 150 henkilöä, riippuen reittilinjauksesta. Muita merkittäviä tekijöitä ovat paikalliset luontoarvot, reitin käyttäjämäärät, vuorovaikutuksen helppous tai haasteellisuus. Tärkeintä on toimia tasapuolisesti kaikkia osapuolia kohtaan.

Tässä toimenpidesuunnitelmassa tähdätään siihen, että kaikille kaupunkiseudun reiteille tehdään ulkoilureittitoimitus reittien pysyvyyden ja ylläpidon takaamiseksi.

2.REITTIIEN JA VIRKISTYSALUEIDEN

RAKENTAMINEN JA KUNNOSSAPITO

Tampereen kaupunkiseudun kuntien virkistysreittien tilanne on vaihteleva. Kahdeksan kunnan taajamiin keskittyvällä alueella on kaksi eräretkeilyreittiä, Birgitan polku Lempäälässä ja Kaarinan polku Kangasalla. Nämä polut yhdistyvät kuntien rajalla yhteiseksi yli 100 kilometrin reitistöksi. Tampereen kaupungin, vuonna 2018 valmistunut Kintulammin retkeily- ja luonnonsuojelualue täydentää viimeisimpänä merkittävänä retkeilykohteena taajama-alueen luontoliikkumistarjontaa.

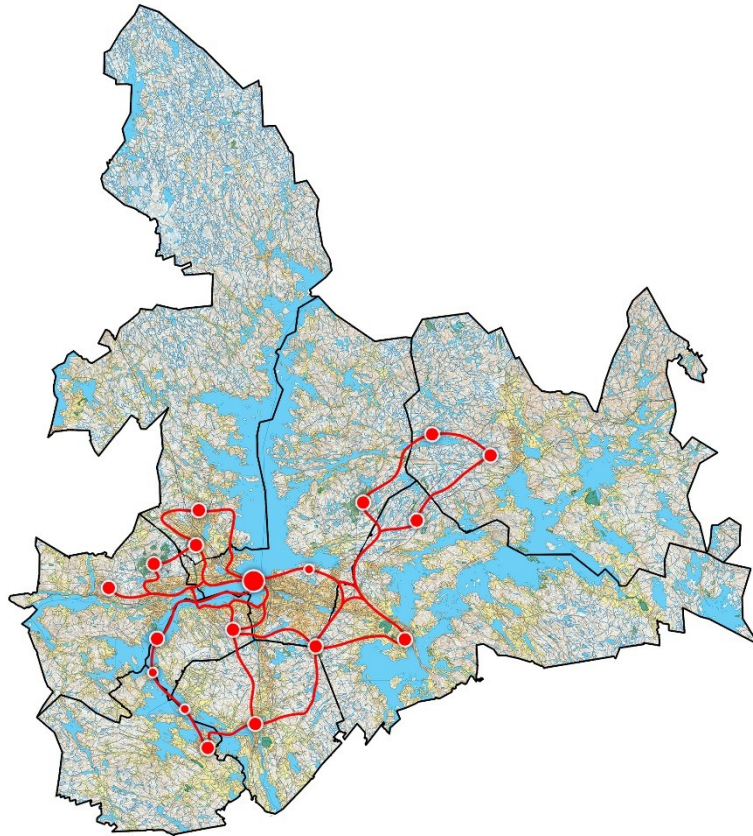
Kaupunkiseudun reitit ja rakenteet -yhteenvedo

Tampereen kaupunkiseutu	Reitit / km	laavu/kota/tulip	Liiterit	Käymälät
Kangasala	102,5	10	10	10
Lempäälä	50	11	14	12
Nokia	14,8	9	9	1
Orivesi	63	19	10	12
Pirkkala	7	3	3	1
Tampere	16	5	5	4
Vesilahti	3	4	3	1
Ylöjärvi	57,5	14	18	15
Yhteensä	313,8	75	72	56

Kuva 7. Tampereen kaupunkiseudulla on yli 300 km reittejä. Tässä luvussa on mukana Ylöjärven pohjoisosien hoidossa olevat reitit sekä Kangasalan Laipanmaan reitit.

Muiden kuntien osalta pidemmät retkeilyyn varatut reitit tai kohteet ovat melko pieniä, irrallisia ja yksittäisiä. Taajama-alueen reittien lisäksi kaupunkiseudulta löytyy muutamia seudun ulkorajoilla sijaitsevaa eräretkeilykohteita kuten Laipanmaa, Seitsemisen kansallispuisto, Riuttaskorpi tai Vuorijärvi/Siikannevan alue.

Kuntien ilmastotavoitteiden ja matkaketjujen järkeistämisen lähtökohtana voidaan pitää lähiretkeilyä ja lähimatkailua julkisella liikenteellä. Tästä syystä virkistysalueiden rakentaminen tulee suunnata taajamiin tai niiden välittömään läheisyyteen ”kotiovelta luontoon” teeman mukaisesti. Kuntien määrittämiä kohteita yhdistävät runkoreitit, joista hyvinä esimerkkeinä toimivat jo nyt Birgitan ja Kaarinan polkujen kuntarajat ylittävät reitit.

Kuva 8. Kartalla on esitetty Tampereen kaupunkiseudun kuntien määrittelemät kohokohdat ja niitä yhdistävät reittitarpeet. Reittien rakenne on tiiviillä alueella taajamissa ja sen ympärillä

INVESTOINNIT

Retkeilyreitteihin tehtävät taloudelliset investoinnit ovat yleisesti ottaen pieniä. Reittien mahdollistama fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin lisääntyminen sekä suorat aluetalousvaikutukset todennäköisesti tuovat investoinnin moninkertaisesti takaisin.

Pirkanmaan lähiulkoilun arvoksi on laskettu noin 177 miljoona euroa vuodessa (MTT, SYKE, LUKE)⁴ Lähiulkoilu tarkoittaa alle vuorokauden kestänyttä virkistyskäyntiä luonnossa eli esimerkiksi ulkoilua tai puistossa käyntiä. Arvio perustuu ihmisten halukkuuteen maksaa virkistyskerrasta

4

https://www.researchgate.net/publication/236606295_Mapping_outdoor_recreation_benefits_in_Finland_using_national_inventory_data

matkakustannuksia. Lisäksi yli yön kestäneiden luontomatkojen arvoksi on laskettu noin 21 miljoonaa euroa vuodessa. Pirkanmaalla lähialueella virkistäydytään keskimäärin 104 kertaa vuodessa per henkilö eli tulokseksi saadaan 37,8 miljoonaa kertaa. Yhden virkistyskerran arvoksi saadaan puolestaan noin 4,7 euroa (alle vuorokauden kestänyt matka).

Metsähallituksen mukaan kansallispuistoissa kävijöiden keskimääräinen rahankäyttö tuo lähialueelle aluetalousvaikutusta yli 10 euroa jokaista puiston retkeilypalveluihin ja luontokeskuksiin sijoitettua euroa kohti. Matkailualueilla sijaitsevissa kansallispuistoissa hyötysuhde on vielä tätä korkeampi. Isojen kaupunkien läheisyydessä korostuvat paikallistaloudellisten vaikutusten sijaan lähivirkistys- ja terveyshyödyt.⁵

Esimerkki: Kintulammin retkeily- ja luonnonsuojelualueen kertaluonteinen investointi oli 110 000 euroa. Tämän lisäksi vuotuinen ylläpitokulu on noin 40 000 - 50 000 euroa vuodessa. Kintulammin kävijämääräksi on mitattu toisena käyttövuotena 40 000 kävijää / vuosi. Metsähallituksen tutkimuksen mukaan Kintulammin alue tuottaisi aluetalousvaikutuksia noin 400 000 euroa vuodessa. Pirkanmaan lähiulkoilualueen laskelman mukaan Kintulammin virkistysarvo on vuosittain 188 000 euroa. Molempiin edellä mainittuihin laskelmiin perustuen voidaan päätellä, että Kintulammin fyysiset ja psyykkiset hyvinvointivaikutukset nousevat kauempana sijaitsevia kohteita merkittävämmäksi.

Kaupunkiseudun virkistysreitit voidaan jaotella kaupunkiseudun runkoreiteiksi ja kuntien sisäisiksi reiteiksi ja kohteiksi. Runkoreittien tarkoituksena on yhdistää seudulliset virkistyskohteet toisiinsa. Iso osa runkoreiteistä on jo valmiina ja suurin osa uusista runkoreiteistä kulkee valmiita polkuja tai väyliä pitkin, paikoin urbaanissakin ympäristössä. Runkoreittien perustaminen ja rakentaminen olisi toteutettavissa 5-10 vuoden ajanjaksolla. Osaltaan runkoreitin aikataulu on sidonnainen kuntien sisäisten reittien ja kohteiden ylläpitoon, kehittämiseen ja valmistumiseen.

⁵ <http://www.metsa.fi/suojelualueetjapaikallistalous>

Tampereen kaupunkiseudun kuntien **runkoreittien suunnittelu- ja kehittämiskustannukset** (uudet ja vanhat runkoreiteiksi muutettavat reitit) on arvioitu olevan viiden vuoden aikana noin 150 000 euroa. Rakennusinvestointien osuus olisi vuositasolla noin 200 000 euroa kymmenen vuoden aikana. Sen jälkeen ylläpitokustannusarvio on noin 250 000 euroa vuodessa. Yhteensä seutureittien perustaminen maksaisi kunnille 2 150 000 euroa, mihin lisätään vuotuiset ylläpitokulut.

- **Kehittämisellä** tarkoitetaan kokonaiskulua kaupunkiseudun reittien suunnittelusta toteutusvaiheeseen toimenpidesuunnitelman mukaan.
- **Rakentamisen** investoinnilla tarkoitetaan kokonaiskulua uusien reittien rakentamisen osalta ja vanhojen runkoreitteihin valittujen reittien korjausrakentamisen osalta (materiaalit ja työt). Osa kuntien reiteistä voi siirtyä seudullisiksi runkoreiteiksi.
- **Ylläpidon** kuluilla tarkoitetaan reittien kunnossapitoa, huoltoa töineen ja materiaaleineen sekä viestinnän koordinoitua yhdessä kuntien viestintöjen ja Visit Tampereen kanssa.

Investointien määrä on riippuvainen kuntien tahtotilasta kehittää virkistyspalveluita omalla alueellaan. Alueiden vuotuinen ylläpitokustannus on riippuvainen runkoreittien ja kohteiden määrästä.

Yhteishankkeet ja laatutasot

Tampereen kaupunkiseudun retkeilyreittien ja kohteiden tasoerot ovat suuret. Laatutason määrittelyssä Kintulammin retkeily- ja luonnonsuojelualueen tämän hetkistä tasoa voidaan pitää hyvänä ja tässä toimenpidesuunnitelmassa Kintulammin alue on vertailualueena. Alueen reitit ovat huolellisesti opastettuja, puu- ja käymälähuolto aktiivista ja alueesta viestintä on hyvää. Alue on hyvässä kunnossa ja siitä saadaan positiivista palautetta.

Kaikki muut kaupunkiseudun retkeilyreitit ja kohteet ovat laatutasoltaan heikompia. Osaa kartoilla olevista reiteistä ei löydy enää maastosta. Tampereen kaupunkiseudun reittien suunnittelun lähtökohtana tulisi olla se, että kaikkien olemassa olevien reittien laatutaso nostetaan tulevana vuosina hyvälle tasolle.

Reittien yhtenäistäminen

Kaupunkiseudun runkoreittien, kuntien reittien ja reittien varrella sijaitsevien kohokohtien ilme tulisi olla yhtenäinen. Kuntien kohokohtien erityisominaisuudet tulisi tunnistaa ja hyödyntää markkinoinnissa. Kaupunkiseudun runkoreiteille tulisi valita yhteinen logo, värit ja ilme. Kaupunkiseudun runkoreittien opastus- ja laatutasot tulisi lisäksi yhtenäistää, mikä mahdollistaisi yhtenäisen viestinnän.

Runkoreitit ja kunnan sisäiset investoinnit

Tämä toimenpidesuunnitelma käsittelee runkoreittien investointeja sekä kuntien sisäisiä investointeja.

Runkoreittien investointirahoitusta kerätään kunnilta tai toteutetaan eri hankerahoitusten turvin. Runkoreittien koordinoijana voi toimia seudun kuntien asiantuntijoista koostuva yhteistyöryhmä, perustettava kuntien runkoreittialianssi tai pooli, yhdistys tai jokin muu yhteisesti sovittu taho.

Runkoreittien investoinnin arvioitu kokonaisaika on noin 10 vuotta, jonka aikana kaupunkiseudun kuntien kohokohtat kytetään toisiinsa pysyvillä runkoreiteillä, reitit varustetaan yhtenäisellä opastuksella, rakennetaan yhteinen kaupunkiseudun virkistys- ja luontoreittien markkinointialusta ja tehdään yleistä edunvalvontaa. Osa vanhoista kuntien virkistysreiteistä voi siirtyä runkoreiteiksi, jolloin niiden ylläpidosta vastaa runkoreittejä koordinoiva taho.

Kuntien sisäiset investoinnit koskevat kuntien kohokohtia jotka kunnassa on valittu edustamaan kaupunkiseudun virkistysreittejä.

Osassa kuntia, virkistysreittien vastuutaho on epäselvä, tai sitä ei ole nimetty. Kunnissa tulisi (ensinnäkin) nimetä selvästi virkistysreittien ja alueiden kehittämisestä ja rakentamisesta vastaava taho. Tämän jälkeen olemassa olevien kohteiden laatutasoa tulisi parantaa ja nostaa se seudullisesti yhdessä määriteltyjen kriteerien tasolle. Osassa kuntia virkistysreitit ja alueet on jo tunnistettu osaksi kunnan palveluverkostoa, mutta suurimmassa osassa kaupunkiseudun kuntia näin ei ole.

Esimerkki: Tampereen kaupunki on tehnyt Virkistyskohteiden toimenpidesuunnitelman (2019), jossa on tunnistettu virkistyspalveluiden tarve. Työssä koottiin yhteen teemasta vastaavat yksiköt ja niiden tehtävät, minkä jälkeen tavoitteeksi asetettiin yhtenäisen kokonaisuuden rakentaminen. Tämän tavoitteen toteutuessa, virkistyskohteita on jatkossa mahdollista kehittää yhden yksikön kautta resurssitehokkaammin.

Rahoitusmahdollisuudet

Virkistyspalvelut lisäävät ihmisten matalankynnyksen liikkumista ja ovat omalta osaltaan vaikuttamassa ihmisten fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin lisääntymiseen iästä riippumatta. Useiden eri tutkimusten mukaan virkistyspalvelut myös tuottavat palveluiden kustannukset moninkertaisena takaisin.

Edellä mainituista syistä johtuen virkistyspalveluiden kehittämisestä hyötyy kunnassa useampi toimiala. Esimerkkinä voidaan mainita liikuntapalvelut, sosiaali- ja terveyspalvelut, ympäristönsuojelu, varhaiskasvatus- ja opetus palvelut, kiinteistöpalvelut ja markkinointi. Kuntien rooli virkistyspalveluiden rahoittajana on keskeinen ja samalla tuotetaan kuntien toivomille kotimaisille ja ulkomaalaisille matkailijoille houkuttelevia ja helposti lähestyttäviä luontoelämyspalveluita.

Virkistyspalveluita voidaan edistää myös erilaisten hankkeiden turvin. Rahoitusta voi hakea ELY-keskukselta, Pirkanmaan liitolta, Pirkanmaan virkistysalueyhdistykseltä tai eri säätiöiltä. Tampereen kaupunkiseudun olemassa olevista reiteistä suuri osa on toteutettu erilaisten hankkeiden tukemana. Kohteissa tulee ennen hankkeen käynnistämistä tehdä perusteellinen kartoitus hankkeen tarpeellisuudesta ja selvittää hankkeen jälkeisen ajan huolto- ja hoitovelvoite teknisesti ja taloudellisesti.

YLLÄPITO

Tampereen kaupunkiseudun kuntien tarjoamat virkistysreitit ja kohteet vaativat jatkuvaa huoltoa ja hoitoa. Metsäiset retkeilyreitit ja tulipaikkatyypiset taukorakenteet eivät tarvitse päivittäistä tarkastamista ja hoitoa, mutta ruuhkaisilla paikoilla toteutettu viikoittainen tarkistuskierros voi olla tarpeen. Hyvän laatutason harvemmin kuljetuilla reiteillä riittää sesonkien alussa ja aikana tehdyt tarkistukset ja samalla tehdyt pienemmät hoitotoimenpiteet.

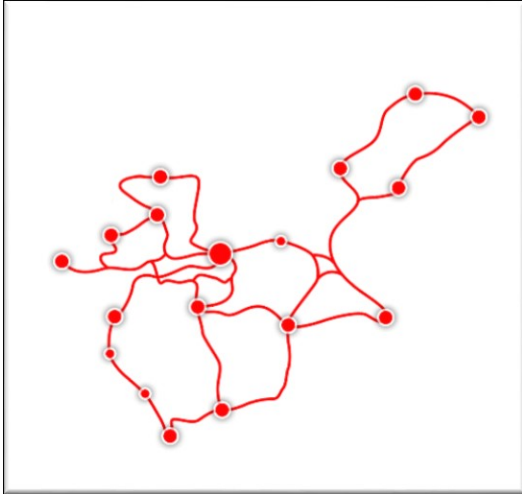
Varsinaiset puutteet kirjataan alueen huoltokirjaan. Vaaraa aiheuttavat puutteet tulee korjata välittömästi tai mikäli tämä ei ole mahdollista, tiedotetaan puutteesta välittömästi alueella ja alueen viestinnässä. Huoltokirjana voidaan hyödyntää kaupallisia sovelluksia, mutta sellainen on myös helposti rakennettavissa avoimiin reaaliaikaisiin alustoihin.

Esimerkki: Kintulammen retkeily- ja luonnonsuojelualueen vuotuinen huoltokustannus on 40 000 euroa. Huoltosopimus sisältää alueen viestinnän, kävijämäärälaskennan, polttopuuhuollon puineen, käymälähuollon, viikoittaisen kierroksen reiteillä ja havaittujen puutteiden korjauksen. Ympäristönhoitaja käy alueella vähintään kerran viikossa kiertäen kaikki tulipaikat. Kierrosten aikana alueelta kerätään kaikki näkyvät roskat ja siivotaan käymälät. Puutteet kirjataan ylös myöhempää toteutusta varten. Eri variaatioiden kautta kaikki reitit tulevat kierretyksi noin kerran kuukaudessa. Talviaikaan toteutettava puuhoolto vie noin kuukauden ja muu aluehuolto noin kaksi viikkoa. Tämän lisäksi huoltosopimukseen kuuluu alueen edunvalvonta, kävijämäärälaskennan toteuttaminen ja laitteet, nettisivujen päivitys, sosiaalisen median päivitykset ja muu alueeseen liittyvä hallinto. Kohteiden lisääntyessä kokonaiskustannus laskee esim. kaluston ja työmenetelmien vakiintumisen johdosta. Huoltopäiväkirja on perustettu Google Driveen, kuten myös kävijämäärien laskenta.

Kaupunkiseudun runkoreitit

Kaupunkiseudun runkoreittien suunnittelutyö on vielä kesken. Tämän toimenpidesuunnitelman jatkotyössä (syksy 2019) käytiin läpi kuntaparien Tampere-Pirkkala, Nokia-Ylöjärvi, Kangasala-Orivesi, Lempäälä-Vesilahti yhteisiä rajapintoja ja niiden kuntarajojen yli kulkevia olemassa olevia yhteyksiä ja yhteystarpeita. Ennen toimenpidesuunnitelman valmistumista on käynnistynyt Tampere-Orivesi (Kangasala) reitin jatkotyö ja valmisteluun on tulossa vuonna 2020 Tampere-Lempäälä-Kangasala, kolmen kunnan rajapyykin ympäröivien alueiden kehittäminen Makkarajärvi-Viitastenperä kehitystyön kautta. Runkoreittien valmistelun tulee edetä läpikäymättömien kuntaparien kesken, etsien ensisijaisesti olemassa olevia yhteyksiä ja toissijaisesti uusia reittiyhteyksiä. Runkoreitit kulkevat aina kuntien kohokohtien läpi yhtenäisenä reittinä.

Runkoreittien valmistumisen jälkeen runkoreittien ylläpito ja koordinointi voisi kuulua kuntien perustamalle runkoreittiallianssille (pooli, yhdistys tai jokin muu yhteisesti sovittu taho). Runkoreittien vuosittaiseen ylläpitoon kuuluu reittien ja niiden rakenteiden, kuten ojasillat ja pitkokset, läpikäyminen, opastuksen tarkistaminen ja puutteiden korjaaminen. Runkoreittiallianssin tai vastaavan toimenkuvaan kuuluisi myös kokonaisuuden viestinnän ylläpito. Huomioitavaa on, että osa tämän hetkisistä kuntien reiteistä voi siirtyä kaupunkiseudun runkoreiteiksi ylläpidonkin osalta.

Kuva 9. Kohokohtia yhdistävät runkoreitit

Kuntien sisäiset reitit ja alueet

Kaupunkiseudun kunnat hoitavat omat vakiintuneet ja uudet kuntien sisäiset reitit ja rakenteet itse. Etenkin naapurikuntien on järkevää toteuttaa alueiden ylläpitoa yhteistilauksin kustannussäästöjen toteuttamiseksi ja huoltotoimenpiteiden vakiinnuttamiseksi. Kaupunkiseudun reittien koordinoija on tiiviisti yhteydessä kuntien virkistysreiteistä vastaaviin tahoihin ja on mukana uusien ja vanhojen reittien ja rakenteiden laadullisessa ja määrällisessä kehittämisessä. Osa olemassa olevista kuntien reiteistä on selvästi osoitettavissa kaupunkiseudun runkoreiteiksi. Näiltä osin reittien ylläpito siirtyisi kaupunkiseudun runkoreittiallianssille tai muulle vastaavalle perustettavalle taholle.

Kuivakäymälät, roskaton retkeily - ohjeistus

Kuivakäymälät, Tampereen kaupunkiseudun retkeilyreiteillä on yli 60 kuivakäymälää ja lisää rakennetaan vuosittain. Kuivakäymälöiden jäte ja suotoneste ovat ongelma etenkin järvien läheisyydessä ravinnepäästöjen vuoksi ja luonnonsuojelualueilla epänormaalien pistekuormien vuoksi.

Kaupunkiseudun kuivakäymäläkäytännöt ovat hyvin vaihtelevat. Osassa kohteita on uudenaikaiset kuivakäymäläjärjestelmät, mutta osa käymälöistä toimii vielä perinteisellä rei'itetyllä muurauslaastipaljulla tai suoraan maahan tapahtuvalla varastoimisella.

Uudemmat kuivakäymäläjärjestelmät ovat umpisäiliöllisiä, nesteitä haihduttavia ja kerääviä muutaman sadan litran säiliöitä. Ne toimivat siten, että astian täytyttyä vaihdetaan tilalle vaihtoastia ja makin (kiinteäjäte) annetaan seistä astiassa mielellään yli kesän, jonka jälkeen se voidaan jälkikompostoida aumaan vedenpitävän kalvon alle vuodeksi. Tämän jälkeen makki voidaan käyttää maanparannukseen. Suotoneste voidaan niin ikään käyttää kompostinkiihdykkeenä tai lannoitteena vuoden vanhentamisen jälkeen.

Kuntien hoitamien retkeilyreittien käymäläjätehuollon on luonnollisesti oltava jätelain edellyttämässä kunnossa. Oikein rakennettu kuivakäymälä suotonestekeräyksellä on jätelain mukainen käymälä, mutta etenkin järvien ja niihin laskevien ohjien läheisyydessä on kiinnitettävä huomiota mahdolliseen jälkikompostoinnista aiheutuvaan ravinnevalumaan. Esimerkiksi Kintulammin luonnonsuojelualueella on linjattu, että makki toimitetaan koko alueelta pois pistemäisen ravinnekuormituksen estämiseksi. Luonnollisesti käymälöiden käyttötiheys eli käymäläjätteen määrä on merkittävä tekijä jätteen loppusijoitusta pohdittaessa.

Esimerkki: Kintulammin 40 000 kävijää, joista 90 prosenttia on päiväretkeilijöitä tuottavat alueelle noin neljä Greentoilet 330 säiliöllistä kuivajätettä vuosittain. Kuivajäte on yhteistilavuudeltaan noin 1 m³. Kuivajäte ja suotonesteet tuodaan pois alueelta ja on toistaiseksi toimitettu DT-kuivakeskukseen Hiedanrannan pikakompostorille.

Kuivakäymälätekniikan käytänteitä ollaan käymässä läpi Lempäälän Birgitan polun osalta. Tässä vaiheessa tekniikkaa ei vielä ole ratkaistu muilta kuin kuivakäymälätyyppien osalta. Makin ja suotonesteiden käsittely on vielä avoin kysymys. Kysymys ratkaistaan tavalla tai toisella tulevan vuoden aikana ja tieto jaetaan kuntien kesken.

Ratkaisuehdotuksia kuivakäymäläjätteen käsittelylle:

1. Pirkanmaan Jätehuolto hoitaa kaiken. Asia kuuluu heille jätehuoltoviranomaisen mukaan. Heidän vastuullaan on järjestää ratkaisu kuivajätteelle sekä suotonesteelle.
2. Hiljaisilla alueilla kompostoidaan paikallisesti ja ruuhkaisilla alueilla makki siirretään pois -> PJH, DT-keskus, pikakompostori tai sakokaivo. Kompostoitavilla alueilla ja paikoilla tehdään kompostointisuunnitelma kohteelle ja arvio pistekuorman määrästä. Makkien kuljetus maastosta voidaan toteuttaa talvisin moottorikelkoilla ja vähälumisina talvina telakumimönkijällä.
3. Hiedanrannan pikakompostori DT-keskus hoitaa kaiken (kuljetuksia lukuun ottamatta). Heillä on myös suotonesteiden keräys. Onnistuu vähäisissä määrin, mutta ei koko alueen osalta.

4. Keskitetyille alueille rakennetaan pikakompostoreita (lämmin tila ja kompostorilaitteisto) jolloin kuljetukset vähenevät ja kuivakäymälätekniikkaa voidaan jalostaa myös käsittelemään yksityisten jätteitä.

5. Rakennetaan jokaiselle laavulle tie/ura esim. traktorilla vedettävälle loka-autolle ja siirrytään umpisäiliöihin. Tämä on uusi Metsähallituksen linja. Metsähallituksella tilanne on konkreettisempi, sillä kohteilla on 2300 käymälää. Tämä ei myöskään ratkaise vesistö päästöjä vedenpuhdistamon jäljiltä.

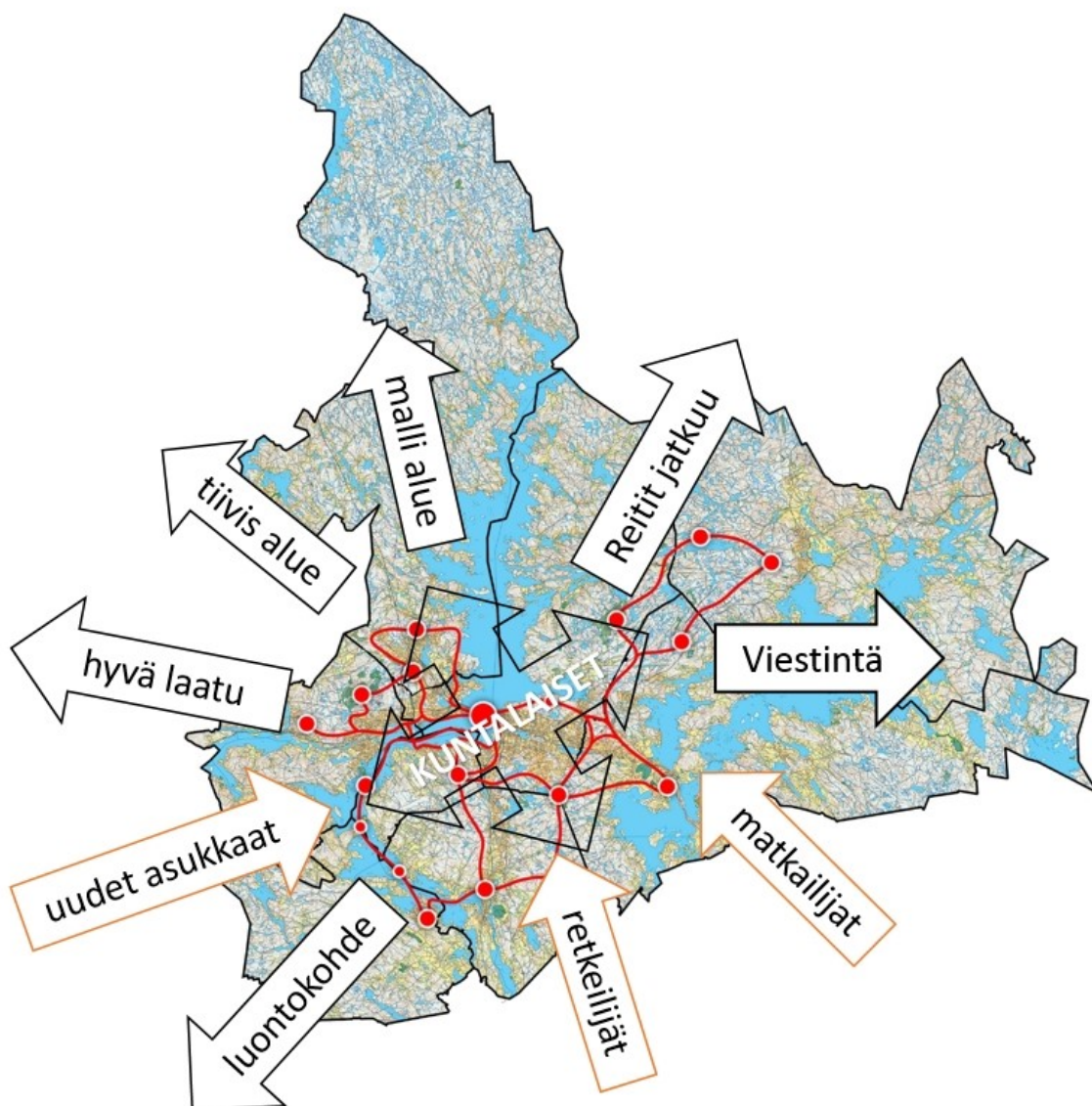
Roskaton retkeily, Minkä jaksat kantaa luontoon, jaksat kantaa myös pois!

Roskattoman retkeilyn säännöstö on hyvä pitää mahdollisimman yksinkertaisena. Järkevintä olisi se, että säännöstöön sisällytetään vain yksi sääntö: Minkä jaksat kantaa luontoon, jaksat kantaa myös pois! Metsähallitus on esimerkiksi ohjeistanut ihmiset roskattomaan retkeilyyn. Aluksi Metsähallituksen kohteilla oli sekajätetoska-astioita, joita tyhjennettiin talvisin käyttämällä moottorikelkkoja. Hyvin usein jätteet olivat ympäri maastoa jätesäkkien hajottua. Myöhemmin kohteilla on järjestetty jätteiden kierrätystä. Lasi, metalli, sekajäte, tuhka ja intiimihygieniatuotteet on kerätty eri paikkoihin maastossa oleviin jättepisteisiin. Poiskuljetus edelleen lajitteluun on toteutettu moottorikelkoilla. Koska jätteet ovat syntyneet retkeilijöiden paikanpäälle itse tuomana, on helppoa osoittaa, ettei roskien jättäminen maastoon, edes lajittelupisteeseen ole järkevää millään tavalla.

Metsähallitus on luonut käytänteillään myös sekalaisen tulipaikoilla poltettavien artikkeleiden listan. Myös osassa muovituotteita lukee, että tuotteen pakkaus voidaan polttaa. Avotulipaikkojen palamisolosuhteet ovat kuitenkin hyvin heikot verrattuna arinalliseen pesään kotiloissa tai jätteenpolttolaitoksen arinoihin savukaasupesureineen. Tästä syystä kaikki syntyvä jäte on syytä tuoda pois maastosta.

KUMPPANUUS

Tampereen kaupunkiseudun kuntien virkistysalueet, reitit ja kohteet muodostavat yhdessä alueellisen merkittävän potentiaalin kuntalaisten liikkumiseen ja hyvinvointiin. Kuntien on tehtävä enemmän yhteistyötä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Yksinkertaisuudessaan kysymys on siitä, että reittejä ylipäättään on ja, että reiteille ja kohteille pääsy on turvallista ja helppoa. Tämä saavutetaan kuntien yhdessä sovitulla selkeällä yhteneväisellä opastamisella, viestinnällä ja hyvän laadun reiteillä. Kaupunkiseudun kuntien on yhdessä sovittava yhteneväinen runkoreittien opaste ja opastamismalli, selkeytettävä kuntien omien reittien opastaminen vastaamaan yhdessä sovittua laatu- ja määrätasoa ja nostettava viestintä koko kaupunkiseudulla yhteiselle alustalle, missä kuntalainen ei välttämättä tiedosta kuntarajojen sijaintia. Kuntalainen näkee alueen kokonaisuutena ja mahdollisuutena siirtyä sujuvasti alueelta toiselle reittejä tai joukkoliikenteellä.

Kuva 10. Laadukkaasti toteutettujen kaupunkiseudun virkistysreittien vaikutuksia.

Kaupunkiseudun kuntien ensisijainen tavoite tulee olla kuntalaisten palveleminen, mutta samalla syntyy kansallinen ja kansainvälinen kokonaisuus, jonka avulla kaupunkiseudun on mahdollista tuottaa vetovoimaa uusille asukkaille ja matkailijoille.

Virkistysparlamentti

Laadun ja yhteisen ilmeen takaamiseksi kaupunkiseudun kuntien, virkistysreittien suunnittelijoiden ja kehittäjien, mukana toimivien yhdistysten, luontomatkailuyritysten ja muiden pysyvien osallisten kesken olisi hyvä perustaa vähintään kerran vuodessa kokoontuva virkistysparlamentti. Virkistysparlamentin tehtävä on samankaltainen kuin jo kunnissa toimivien seuraparlamenttien, missä alueen liikuntaseurojen kesken käydään läpi vuoden aikana käytettävien liikuntapaikkojen riittävyttä, käyttövuoroja ja laatutekijöitä. Virkistysparlamentin minimitavoite voisi olla kuntien virkistystavoitteiden seuranta, ellei sitä muulla tavoin ole järjestetty.

Yhdistysyhteistyö ja talkoot

Kuntien retkeilyreitit ovat perinteisesti olleet alueiden harrastajapiirien aktiivisen työn tulosta. Harrastajat ovat olleet myös reittien ja kohteiden toteuttajina ja reittejä on perustettu isolta osin talkootyönä. Yhdistys- ja harrastustoiminta on kuitenkin ollut murroksessa viime vuosina. Talkootyötä tehdään edelleenkin, mutta työhön sitoutumisessa on merkittävä ero aiempaan. Pitkäjänteinen yhteisten reitteihin ja kohteisiin sitoutunut hoito ja huolto ovat jäämässä pois yhdistysten toiminnasta. Syynä tähän ovat aiemmin talkoisiin sitoutuneiden henkilöiden ikääntyminen. Kevyelläkin osallisuudella, talkoilla tai muulla opastetulla retkellä sitoutuneet henkilöt ovat tärkeitä alueiden merkityksen kasvattajia. Sitoutuneet yksilöt toimivat virkistysalueiden ja reittien puolestapuhujina ja äänitorvina myös alueen ulkopuolella.

Esimerkki: Yhdistysten osallistuminen palveluiden käyttämiseen on kasvanut Kintulammin alueella moninkertaiseksi. Kintulammille on ajanut vuoden 2019 aikana noin 300 bussia, joista suurin osa on yhdistysten tai yritysten järjestämiä retkiä. Kintulammin perustamisen jälkeen alueella olevien vuokrattavien kiinteistöjen varaustilanne on noussut moninkertaiseksi. Alueen käytön seurauksena yhdistysten aktiivinen osallistuminen alueen kehittämiseen talkoiden ja esimerkiksi ennallistamisen parissa on luonut selkeän yhteisöllisyyden leiman Kintulammin ympärille. Aluetta pidetään tärkeänä ja siitä halutaan pitää huolta myös yksilötasolla.

Yritysyhteistyö

Yritysyhteistyötä on tutkittu ja selvitetty luontomatkailussa kymmenien vuosien ajan erilaisissa hankkeissa. Tälläkin hetkellä Pirkanmaalla aiheen parissa on ainakin kaksi hanketta: Pure Pirkanmaa ja Järviluontokeskus -hankkeet. Luontomatkailuyrittäjien kannalta aiemmat hankkeet eivät ole tuottaneet sellaista tulosta, että niiden olisi koettu tuottavan taloudellista lisäarvoa yrittäjille.

Kansallispuistojen suhteen luontomatkailua on pystytty edistämään Metsähallituksen ja yrittäjien suorien yhteistyösopimuksien turvin, mutta kaupungit eivät ole aktiivisesti osallistuneet omien alueidensa käytön aktivoimiseen.

Metsähallitus on ottanut aktiivisen roolin luontomatkailuyrittäjien sitouttamisessa käyttämään alueitaan maksua vastaan. Yhteistyöyritykset tekevät Metsähallituksen kanssa yhteistyösopimuksen määritellyn kansallispuistoon tai virkistysalueelle ja maksavat asiakaskohtaisen maksun 1,22 €/asiakas/käynti. Luontomatkailuyrittäjät ovat kritisoineet maksua

etenkin siksi, että maksu perustuu polttopuu- ja käymälämaksuihin, mutta kansallispuistojen liiteteissä ei ole polttopuita tai ne ovat märkiä ja kuivakäymälät ovat täynnä tai huoltamatta.

Yhteistyösopimuksen tarkoitus on sitouttaa yrittäjiä toimimaan alueella sekä toimimaan alueella yhdessä sovittujen sääntöjen puitteissa. Samalla yrittäjä saa oikeuden toteuttaa liiketoimintaansa tätä varten valjastetulla alueella.

Kaupunkiseudun luontomatkailun palveluiden kehittämiseksi olisi tärkeää luoda osittain samankaltainen yhteistyösopimusmalli myös kaupunkien sekä luontomatkailuyrittäjien kesken. Kaupunkiseudulla on muutamia kymmeniä luontomatkailuyrittäjiä, joten maksullisen toiminnan järjestäminen ei liene järkevää pelkkien maksujen keräämisen kulujenkaan vuoksi. Sen sijaan luontomatkailun kehittämiseksi on yrittäjille mahdollistettava hyvinkin matalan kynnyksen toiminnan aloittaminen. **Tulo- ja aluetalousvaikutuksia ei synny, jos kohteen ympäristöön ei ole kehittynyt kävijöille palveluja.**

Yrittäjien osallistaminen vuosittain alueiden ja toiminnan kehittämiseen konkreettisella tasolla on tärkeää. Yrittäjät tulee kutsua mukaan alueita ja kohteita kehittävän ja niistä keskusteleavan Virkistysparlamentin jäseniksi.

Hoito- ja käyttösuunnitelma

Hoito- ja käyttösuunnitelma (HKS) auttaa reittien ja kohteiden ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Suunnitelmien tavoitteena on käsitellä virkistyskäytön ja luonnon yhteensovittamista, oli kyseessä sitten talousmetsä tai luonnonsuojelualue. Kaikissa tapauksissa HKS edesauttaa maankäytön yhteensovittamista asiaan liittyvien osapuolten kesken. Hoitosuunnitelmassa käydään läpi myös kohdealueen reitteihin ja rakenteisiin liittyvät tarvemäärittelyt ja hoitotavoitteet sekä niille vuotuinen budjetti. Hoito- ja käyttösuunnitelma hyväksytään kunnan päättävän elimen toimesta, jolloin se voidaan panna toimeen ja budjetoida asiaa hoitavan yksikön toimesta.

Uusien alueiden suunnitelmissa käydään läpi konkreettisia asioita liittyen rakenteisiin, niiden sijainteihin, huoltoväleihin ja kaikkeen ennalta tiedettyyn sekä luonnollisesti investointien määrää.

Kunnat voivat tehdä hoito- ja käyttösuunnitelmia myös yhteisesti. Tällöin reitin ylläpidosta on tehty tavallisesti sopimus, joka määrittelee reitistä vastaavan kunnan. Tämän toimenpidesuunnitelman toimenpiteet rajaavat HKS:n tekemisen käytännössä kuntien omaksi tehtäväksi, runkoreittialianssin tai muun sovitun tahon vastatessa kuntarajoja ylittävistä reiteistä. Runkoreittialianssin tai muun sovitun tahon on syytä tehdä runkoreiteille yhteinen HKS ellei toimenpiteistä ole sovittu riittävällä tasolla reittien ulkoilureittisuunnitelmissa. Toimenpidesuunnitelman alussa esitelty ulkoilureittisuunnitelma sisältää usein jo yksityiskohtaista hoito- ja käyttötietoa kohteista ja alueista. Ulkoilureittisuunnitelmaa seuraava reittitoimitus määrittää reitin pitäjän ja sitä kautta vastuullisen tahon reitin ylläpitoon samalla tavalla kuin hoito- ja käyttösuunnitelman.

Kintulammin⁶ viimeisin HKS on peräisin vuodelta 2007 ja sen uudistaminen on juuri meneillään. Yleisin hoito- ja käyttösuunnitelmien tarkistusväli on 10 vuotta.

⁶ <https://www.tampere.fi/liitteet/5oeTS3qLn/Kintulampi.pdf>

Olemassa olevat oppaat ja ohjeet

<https://www.suomenlatu.fi/vaikuta/sina-voit-vaikuttaa/vinkkejä-ulkoilupaikkojen-suunnitteluun/ulkoilureitit.html>

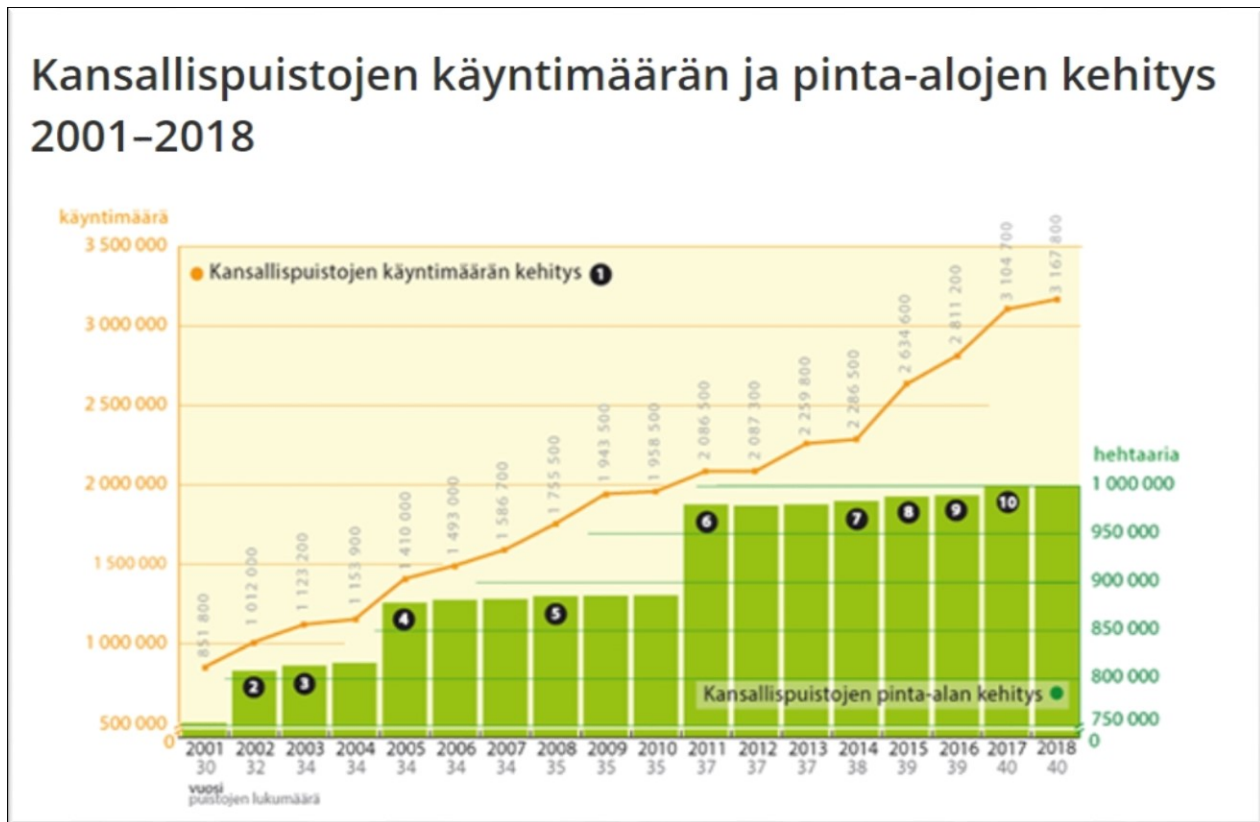
<http://www.visitfinland.fi/wp-content/uploads/2013/05/OF-Vaellusreittien-suunnitteluopas.pdf>

Ulkoilureitti. Opas ulkoilureittien suunnittelijoille, rakentajille ja hoitajille. Opetusministeriö, Ympäristöministeriö, Suomen Latu. Karjalainen, E.; Verhe, I. (1995) Kirja - löytyy kirjastoista.

3.ASIAKAS- JA KÄYTTÄJÄNÄKÖKULMA

Kuntalaisten kannalta kaupunkiseudun retkeilypalvelut ovat muuttuneet kymmenien vuosien saatossa. 1950 - 1970 luvulla retkeilypalveluita olivat leirintäalueet, mökkikylät tai valtateiden levähdyspaikat. Retkeilyä ja eräntyä, kalastusta ja metsästystä harrastettiin silloin erämaissa tiettömillä teillä ilman palveluita. 1980- ja 1990-luvuilla tilanne muuttui siten, että etenkin valtio ryhtyi kehittämään omin voimin tapahtuvan retkeilyn eräretkeilypalveluita kansallispuistoissa ja

virikistysalueillaan. Leirintäalueretkeily, metsästys ja retkeily eriytyivät toisistaan. 2000-luvulle tultaessa Tampereen kaupunkiseudun kunnat toimivat vaihtelevasti. Osa on kehittänyt omia retkeilyreittejä ja rakenteita ja osa on luopunut edellisistäkin palveluista käyttämättöminä tai liian suurina investointeja vaativina kohteina. 2000-luvun merkittävimmät valmistuneet kohteet alueella olivat Birgitan polku, joka valittiin vuoden retkikohteeksi vuonna 2006, sekä Kaarinan polku.

Kuva 11. Kansallispuistojen käyntimäärät ja pinta-alojen kehitys 2001–2018. Numeroidut kohteet tarkoittavat uutta kansallispuistoa, joka on lisännyt kävijämääriä. Retkeilyn kävijämäärien kasvu seuraa myös kaupunkiseudun käyttäjiä. © luontoon.fi, metsähallitus 2019

Suomen luontomatkailussa ja luonnon virkistyskäytössä on kasvumahdollisuuksia, jotka perustuvat sekä kotimaisen että kansainvälisen matkailun kasvuun sekä tarjotun virkistyspalvelun lisääntymiseen ja helppoon saavutettavuuteen. Kehitykseen vaikuttavat kaupungistuminen, väestön ikääntyminen, elintason paraneminen ja kansainvälistyminen. Myös suoraan luontoon liittyvät asiat, kuten ympäristömuutokset, kuntalaisten kasvava ympäristötietoisuus sekä kiinnostus luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksia kohtaan ovat omalta osaltaan vaikuttaneet kehitykseen.

SAAVUTETTAVUUS

Perinteisesti retkeilypalvelut sijaitsevat melko kaukana asutustaajamista. Näin tilanne on myös Tampereen kaupunkiseudulla. Osa kohteista pääsee kävellen tai pyöräillen, mutta suurin osa kohteista on saavutettavissa vain omalla autolla. Useissa paikoissa oman auton käyttö tuottaa haasteita tiestön huonokuntoisuuden tai parkkipaikkojen vähäisyyden vuoksi. Virkistyspalveluita perustettaessa tai olemassa olevia palveluita kehitettäessä on tarvekartoituksen lisäksi laadittava

saavutettavuussuunnitelma, missä huomioidaan kestävyys ja kävijämäärät. Parhaimmillaan reiteille tai kohteille tulee päästä kotiovelta kävellen tai pyöräillen mutta ellei näin ole, tulisi joukkoliikenteen olla ensisijainen vaihtoehto.

Joukkoliikenne

Tampereen kaupunkiseudun joukkoliikenne kattaa pääosin koko suunnittelualueen julkisen liikennetarjonnan. Kohteiden ja reittien valmistuessa tai niiden markkinoinnin alkaessa, on olemassa olevien matkaketjujen selvittäminen ja niistä viestiminen käyttäjille välttämätöntä. Näin pystytään parhaiten vaikuttamaan julkisen liikenteen käytön lisääntymiseen lähi- ja luontoliikumisessa.

Kaupunkiseudun reittien ja kohteiden on suunnitelman mukaan tarkoitus valmistua pala kerrallaan. Kun työ on niin pitkällä, että ensimmäiset kohteet on yhdistetty kaupunkiseudun runkoreiteillä ja kohteet ovat rakenteiltaan ja yleiseltä laadultaan hyvässä kunnossa, tulee kohteiden markkinoinnissa huomioida kohteita palvelevat matkaketjut. Aukotonta aikatauluja yhdistävää sovellusta ei vielä ole saatavilla. Aikataulut ovat kuitenkin yhdistettävissä uusien digitaalisten sovellusten avulla, jolloin olisi mahdollista luoda olemassa oleviin reitteihin ja pysäkkeihin perustuva ”Luontonykse” sovellus. ”Luontonykse” sovellus osaa kertoa valitsemasi kohteen lähimmän pysäkin ja pysäkin liikennöinnin reaaliaikaisena. Pelkästään näillä keinoin päästään tilanteeseen, että lähes kaikki kaupunkiseudun reitit ovat saavutettavissa muutaman kilometrin etäisyydeltä joukkoliikenteellä. Joukkoliikenteen kehittäminen kohteiden saavutettavuuden parantamiseksi on olennainen osa kaupunkiseudun virkistysreittien toimenpidesuunnitelman vuosittaista työtä.

Esimerkki: Kintulammin joukkoliikennettä on kehitetty pilotoinnein. Kintulammin reittejä lähin pysäkki sijaitsee Sorilassa, josta on käveltävä 2,8 km kapeaa raskaasti liikennöityä maantien vartta lähimmälle retkeilyreitille. Joukkoliikenteen mahdollisuuksista on käyty keskustelua jo vuodesta 2017 ja tästä johtuen alueelle on järjestetty joukkoliikennekokeiluja. Elokuussa 2018 Sorila-Kintulampi välillä liikennöi viikonloppuisin 20-paikkainen luontonykse. Matkustajia oli neljänä viikonloppuna yhteensä noin 350 henkilöä. Vastaavanlainen kokeilu järjestettiin elo- lokakuussa 2019. Matkustajia oli yhteensä 1043 henkilöä kolmentoista viikonloppuun aikana. Keskimäärin 7,3 matkustajaa/liikennöintitunti. Etenkin viimeisen kokeilun raportoinnin jälkeen Kintulammin joukkoliikenteen ratkaisuja mietitään uudelleen arvioiden. Taloudellisesti reitti ei ole kannattava mutta saavutettavuuden kannalta olennainen.

Esteettömät reitit eli kaikille soveltuvat reitit

Aiemmin esteettömyys käsitettiin apukaiteina, alumiiniluiskina ja kynnyksien poistamisena. Nykyisin esteettömyys on käsitteenä laajentunut huomattavasti, eikä kyse enää olekaan pelkästään liikunta- ja aistirajoitteisten palveluiden kehittämisestä.

Pelkästään reilulla 800 000 suomalaisella on toimintakyvyn rajoitteita ja maailman matkailujärjestö UNWTO:n arvion mukaan 27 % Euroopan väestöstä kuuluu esteettömän matkailun piiriin.⁷ Lukuun on laskettu liikunta- ja aistirajoitteisten lisäksi kasvava seniorimatkailijoiden joukko sekä lomailevat perheet, joilla on pieniä lapsia.

Kuva 12. Esteettömyys on useimmiten asenne myös esteelliselle. Maastopyörätuolilla pääsee käytännössä joka paikkaan, mikäli tahtoa on ja reitit kunnossa. Kuvassa Emilia Mäkiranta Matrocksilta (Maastopyörätuolissa) kouluttaa Ekokumppaneita ”mainio asenne” koulutuksessa Kintulamin poluilla.

Esteettömiä reittejä tulisi tulevaisuudessa miettiä kaikille soveltuvina reitteinä. Liikunta- ja aistirajoitteisten avuksi tehdyistä reiteistä tulee tuottaa kohderyhmälle riittävästi ennakkoinformaatiota. Onko reitti toteutettavissa yksin normaalilla pyörätuolilla vai tarvitseeko avustajan vai kenties avustajan ja maastopyörätuolin. Näin myös seniorit ja lapsiperheet osaavat arvioida reitin vaativuutta. Kaikille soveltuvien kohteiden ja käymälöiden toteutuksen tulee osaltaan täyttää lain määrittelemät vähimmäismitat. Kyse on yksinkertaisuudessaan esimerkiksi tulisijan muodosta, makkaratikkujen pituudesta, polttopuiden saatavuudesta pyörätuolista käsin tai grilliritilän korkeuden säätöohjeista suhteessa pyörätuoliin. Samat mahdollistavat käytännön huomiot ja toteutukset palvelevat kaikkia retkeilijöitä ja matkailijoita.

Mikäli olemassa olevien reittien tai uusien reittien maastopohja on otollinen kaikille soveltuvaksi reitiksi, tulisi se myös rakentaa sellaiseksi, sillä se laajentaa reittien käyttäjäpohjaa noin neljäsosalla kuntalaisista. Luonnollisia esteitä reiteillä ovat liian jyrkät tai kivikkoiset reitit, sekä juuristot ja kosteikot, joihin ei ole perusteltua parantaa kulkupohjaa.

⁷ <https://yle.fi/uutiset/3-10383779>

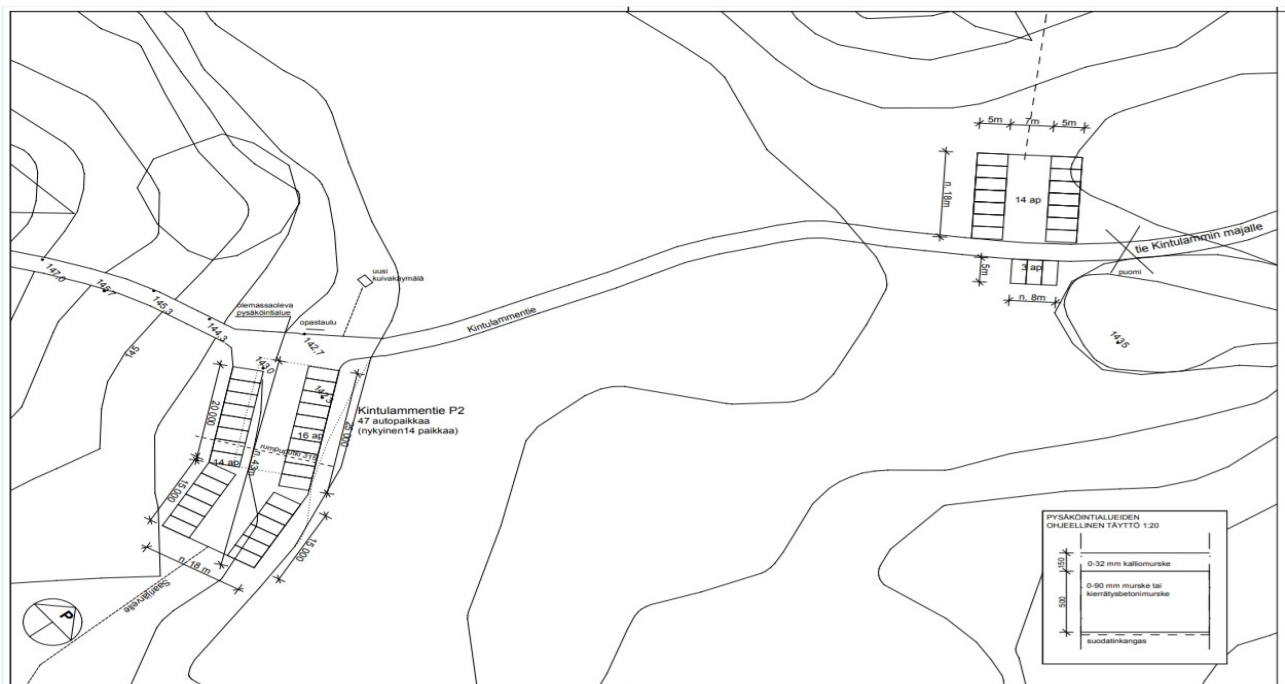
Henkilöautoliikenne ja pysäköinti

Retkeilykohteille saavutaan edelleen usein omalla autolla. Monien retkeilykohteiden sijainti tuottaa jo itsessään tarpeen oman auton käytölle. Kansallispuistot sijaitsevat useimmiten kaukana asutuskeskuksista ja kuntien retkeilyalueet on rakennettu pienellä budjetilla huonokuntoisten metsäautoteiden päähän. Kintulammin alueen kävijäkyselyssä vuodelta 2018 selvitettiin muun muassa, millä kulkuvälineellä alueelle saavutaan. Kävijöistä 87 % kävijöistä saapui omalla autolla. Näin ollen virkistysalueita suunniteltaessa on huomioitava, että henkilöautoliikenne on edelleen yleisin vaihtoehto saapua alueille.

Tästä syystä alueiden saapumistiet ja parkkipaikat olisi pidettävä hyvässä kunnossa ja kiinteänä osana suunnittelua. Kustannuksiltaan teiden ja parkkipaikkojen rakentaminen ja hoito on kallista verrattuna muuhun retkeilyrakentamiseen. Kohteille on kuitenkin välttämätöntä pitää yllä hyvää saavutettavuutta sujuvan ja turvallisen matkanteon ja asiakastytyvyyden vuoksi.

Samaan aikaan kun henkilöautoliikenteen saavutettavuudesta viestitään hyvin ja selkeästi, on kehitettävä myös joukkoliikennettä. Kintulammin kävijäkyselystä selvisi myös, että 61 % vastaajista voisi käyttää joukkoliikennettä joskus, mikäli sellainen olisi käytettävissä.

Parkkitilojen mitoitus toteutuu parhaiten kävijämittauksen tai uusien alueiden osalta kävijäarvion perusteella. Parkkitilojen määrä lasketaan keskimääräisen päiväkävijämäärän mukaan. 10 000 kävijää vuodessa on noin 27 kävijää päivässä ympäri vuoden. Laskennallisesti yhdessä autossa saapuu kaksi henkilöä, jolloin parkkipaikkoja tarvitaan noin 15 autolle / 10 000 vuotuista kävijää.

Kuva 13. Kintulammin P2 parkin laajennussuunnitelma keväälle 2019. Linja-autojen on tarkoitus kääntää isommalla parkkialueella ja palata odottamaan paluukyytiä läheisen louhoksen avokentille.

Yhden auton vaatima alue hiekkapohjaisella parkkialueella on noin 2,5 m x 5 m. Tienvieressä olevan 15 auton viistoparkin koko olisi noin 40 m x 5 m. Talvikunnossapidon vaatima tila tulee lisätä suunnitelmiin ja tiet ja parkit merkitä aurasmerkein.

Parkkitilat tulee merkitä selkeillä P-alue -liikennemerkeillä ja osoittaa selkeästi, mihin suuntaan parkkeeraus halutaan toteutettavan, keskimäärin noin yksi merkki kymmentä autoa kohden. Jokaisen tien tulisi lisäksi olla ajettavissa isolla linja-autolla ja tiellä tulisi olla merkein opastettuja ohituspaikkoja säännöllisin välimatkoin. Parkkialueen tulisi sisältää erillinen parkki- ja kääntöpaikka linja-autoille.

Esimerkki: Ennen Kintulammin alueen kehittämistä sen kävijämääräksi arvioitiin 3000 - 5000 ihmistä / vuosi. Arvio perustui kahden vuokratämpän ja aiempaan retkeilijöiden kokemukseen alueen suosiosta. Uusi Kintulammin retkeilyalue tehtiin kattamaan noin 10000 kävijän vuositavoitteen. Autopaikkojen määrässä tämä vastaa noin 15 autoa / päivä, joten parkkitilat laajennettiin vastaamaan 18 auton päivittäistä tarvetta. Sunnuntaina 14. lokakuuta 2018 alueella laskettiin yhtenä aamupäivän hetkenä 138 autoa. Iltapäivällä autojen määrä oli lisääntynyt. Suosion lisääntyessä parkkeja laajennettiin keväällä 2019 vastaamaan 116 auton tarvetta. Toistaiseksi parkkien lisäys on riittänyt muutamaa syksyn aktiivisinta viikonloppua lukuun ottamatta. Syksyllä 2018 alkaneen kävijämäärä mittauksen mukaan Kintulammilla käy vähintään 40 000 ihmistä vuodessa.

VIESTINTÄ

Virkistysalueista kertova viestintä ja sen uudistaminen ovat yksi tärkeimpiä ja välittömiä toimia kaipaava kehityskohde. **Viestinnän tulisi sisältää kaksi ulottuvuutta: kuntien viestintä ja kaupunkiseudun yhteinen viestintä.** Kuntien viestintä reiteistä ja virkistysalueista on nykytilassa vaihtelevaa ja piilossa kuntien verkkosivuilla. Viestinnän kehittäminen olisi hyvä aloittaa heti riippumatta siitä, millä aikataululla kunta sitoutuu virkistyspalveluiden parantamiseen kunnan alueella.

Viestinnän tueksi kunnan olisi laadittava sisäinen suunnitelma virkistyspalveluiden nykytilasta ja niiden kehittämisestä tulevaisuudessa. Nykytilakartoituksella voidaan selvittää, mikä on olemassa olevien reittien kunto ja mitä reiteistä voidaan osoittaa kuntalaisten, seudun asukkaiden ja muiden matkailijoiden käyttöön. Kaikki kaupunkiseudulla nykyisin esillä olevat reitit eivät ole siinä kunnossa, että niiden käyttö olisi turvallista. Kuntien sisäisen toimintasuunnitelman toteutuessa viestintä seuraa kohteiden ja reittien valmistumista.

Kuntien viestinnän voisi suunnata omille ja lähikuntien asukkaille. Viestintäkanavista merkittävimpiä ovat kuntien verkkosivut ja paikalliset sanomalehdet osana kuntien kokonaisviestintää.

Kaupunkiseudun yhteisen viestinnän tulisi keskittyä ns. runkoreittien ja sen varrella sijaitsevien kaupunkiseudun kuntien kohokohtien laajaan viestintään. Viestinnän taso kattaa maakunnan, kansallisen ja kansainvälisen viestinnän. Kaupunkiseudun yhteisen viestinnän hoitaisi kuntien yhteisesti sopima taho. On huomioitava, että kaupunkiseudun viestinnän materiaalin tuottaa reittien kanssa tekemisissä oleva taho. Kaupunkiseudun viestinnän näkyvän toteuttamisen toteuttajana luonnollinen taho olisi esimerkiksi Visit Tampere.

Karttapalvelut

Alkuvaiheessa kaikkien kuntien olisi vietävä reitit ja kohteet Lipas -palvelun kautta tietokantaan.⁸ Lipas-tietokantaa käyttävät esimerkiksi 2020 uudistuva metsähallituksen retkikartta.fi palvelu sekä Pirkanmaan virkistysalueyhdistys (pivi.fi). Tällä menetelmällä kaikki kunnat saavat tällä hetkellä kunnossa olevat reittinsä ja kohteensa näkyville heti alkuvaiheessa ja kaupunkiseudun kokonaisuus lähtee kehittymään. Jyväskylän yliopisto, Ahlmanin oppilaitos ja Ekokumppanit ovat järjestäneet kolme Lipas -koulutusta viimeisen vuoden sisään. Lisäkoulutusta järjestetään tarvittaessa.

Kaupunkiseudun laajuista yhteistä karttapalvelua on mietittävä tulevaisuudessa myös omana kokonaisuutena ja mitä karttapalvelun tulisi todellisuudessa sisältää. Esimerkkejä ja karttapalveluita on runsaasti tarjolla, mutta niiden todellinen vertailu on toistaiseksi tekemättä. Aukotonta karttapalvelua ei ole toistaiseksi saatavilla.

Kuntien omien staattisten kohdekarttojen ja kaupunkiseudun laajuisen yleiskartan laatiminen ja siihen liittyvä neuvonta onnistuu alusta loppuun esimerkiksi Ekokumppanit Oy:n toimesta. Ekokumppaneilla on valmistettu kaikki Pyhä-Näsi reittien ja Kintulammen retkeily- ja luonnonsuojelualueen opasteet, kartat ja yleisesitetaulut.

Verkkosivut

Kuntien omilla verkkosivuilla reiteistä kertovat sivut olisi päivitettävä vastaamaan nykypäivän tarpeita. Sivujen on hyvä olla toiminnallisesti selkeät, kohteet ja reitit on löydettävä helposti ja sivujen on toimittava sekä tietokoneilla että kännyköillä. Mikäli kohteille on tehty omat sivut (laipanmaa.fi, kintulammi.fi), on niiden päivitykset ja ajantasaisuus pidettävä yllä.

Kaupunkiseudun (reittialianssin, poolin yms.) tulisi rakentaa viestinnällinen kokonaisuus jo toimenpidesuunnitelman toimeenpanon alkuvaiheessa ja selvittää paras tapa viestinnän kokonaistaloudellisuuden toteuttamiseksi. Vaihtoehtoja on muutamia. Kaupunkiseutu voi tehdä yhteisen verkkoalustan, joka esittelee kaikki alueen kohteet yksittäin ja yhdistää ne runkoreiteillä niin visuaalisesti kuin tekstinkin turvin. Toinen vaihtoehto on, että kunnat tuottavat oman kuntansa viestintänsä ja kaupunkiseutu viestii runkoreiteistä kuntien kohteiden välillä. Kaupunkiseudun virkistysreittien kokonaisuuden nimi ja verkkosivujen tarve olisi ratkaistava yhteistyön alkuvaiheessa.

Kyselyt

Retkeilijöille ja matkailijoille suunnatut kyselyt tuottavat huomattavaa lisäarvoa palveluiden kehittämiseen. Internetistä löytyy useita kyselyalustoja, joihin itse kyselyn tekeminen on helppoa. Kysymysten laatija pystyy kysymysten asettelulla vaikuttamaan vastausten laatuun. Kysymyksiä on yleensä laadullisia tai määrällisiä. Määrällisten kysymysten, ”montako kertaa olet käynyt alueella” laatiminen on helppoa ja niillä saadaan hyviä tuloksia tukemaan esimerkiksi kävijämäärälaskentaa. Laadullisten kysymysten, ”miten koit jonkun asian” laatiminen ja tulkitseminen on vaativampaa ja

⁸ <https://liikuntapaikat.lipas.fi/etusivu>

onkin syytä perehtyä aiheeseen ennen kyselyn julkaisemista. Tärkeä asia kyselyä laadittaessa olisi niiden toistettavuus ja seurantatiedon kerääminen sekä skaalaaminen kaupunkiseudun tasolla.

Netistä löytyviä, useimmiten maksullisia kyselyalustoja ovat esimerkiksi <https://fi.surveymonkey.com>, <https://docs.google.com/forms>, <https://webropol.fi>.

PALVELUMUOTOILU

Kaupunkiseudun virkistysreittien palvelumuotoilun määritteet tulisi päättää yhdessä kuntien yhteistyötahon perustamisen yhteydessä. Reittien palvelumuotoilun tulisi käsittää kaikkien kuntien kohteet ja niitä yhdistävien reittien, kuten viestinnänkin ulottuvuudet. Ilmeen ja ulospäin lähtevän viestin tulisi olla yhtenäinen. Lähtökohtaisesti alueen kuntien omat kohteet ovat uniikkeja kokonaisuuksia, joilla on omat palvelumuotoilun määritteet.

Esimerkkinä Kintulammi: kompakti tila, aukoton opastus, helpot maastot -> kierrätysteema kaikissa rakenteissa, uniikit arkkitehtien suunnittelemaat taukopaikat, keltamultamerkinnot, hiillestetyt opasteet, luonnonmukaisuus -> viestinnän laatu ja tapa, opastetut retket, ihmisten kohtaaminen ja tapahtumat, alueen huoltajien vaatetus -> alueen oma itseisarvo viestinnän kärkenä, työntekijät palvelemassa aluetta, ihmisten käyttöön. Kunnan tavoitteena on hyvinvoiva ihminen ja aluetalousvaikutukset.

Reittiluokitukset ja värit

Suomen latu on tehnyt jo vuosia työtä reittiluokitusten parissa. Reittiluokitukset listataan kolmeen eri kategoriaan:

- **helppo reitti** vähän korkeuseroja opastettu ja merkitty hyvin maastoon
- **keskivaativa reitti** jonkin verta korkeuseroja opastettu ja merkitty hyvin maastoon
- **vaativa reitti** paljon korkeuseroja vähäinen polku ja muutama opaste

Tampereen kaupunkiseudulla on melko vähän korkeuseroja ja sellaisia luonnollisia esteitä, jotka itsessään aiheuttaisivat reittien luokituksen vaativaan luokkaan. Suhteutettuna koko alueen maastonmuotoihin, voidaan vaativankin reitin määrittäjä käyttää. On kuitenkin huomioitava, että esimerkiksi Lapin tuntureilla vaativa reitti on usein oikeasti erittäin vaativa kenelle tahansa kulkijalle. Reittien luokitusten yhteydessä on tärkeää muistaa mitoittaa luokitus kaupunkiseudun alueelle. Vaativan reitin luokituksen voi saada myös vähäisen opastuksen tai vähänkuljetun polun perusteella, mutta näiden vaativien reittien tila tulisi saattaa keskivaativan reitin luokituksen opasteita uusimalla ja reittejä kunnostamalla. Kaupunkiseudun reitit ovat pääasiassa helppoja tai keskivaativia. Luokitukset on syytä mitoittaa kaupunkiseudun kesken ja viedä toteutukseen karttapalveluihin ja muuhun viestintään.

Jokaisen kunnan omilla kohteilla tulisi olla oma uniikki maastossa oleva opastamissuunnitelma, logot, värit ja muodot. Näillä elementeillä yhdistettynä muihin rakenteisiin voidaan vaikuttaa kohteelle valittuun teemaan halutusti.

Kaupunkiseudun runkoreittien osalta tulisi valita jokin yhteinen logo ja väri, joka ohjaa kulkijaa myös läpi kuntien omien kohteiden. Logo voi olla pieni alumiininen lätkä tai sovitun muotoinen värillinen puunkappale. Pääasia on, että yhteinen merkki kertoo käyttäjän olevan runkoreitillä, vaikka olisikin samaan aikaan jonkun yksittäisen kunnan kohteen ytimessä.

Myös esteettömille reiteille on tehty kaksi eri luokitusta. **Esteetön reitti** on ulkoilureitti, joka soveltuu sekä pyörätuolilla että rollaattorilla tai muulla välineellä liikkumiseen. Esteetön reitti merkitään kansainvälisellä pyörätuolisymbolilla. **Vaativalla esteettömällä reitillä** on vaikeakulkuisia osia tai suurempia kaltevuuksia kuin normaalilla esteettömällä reitillä. Luokituksia tulisikin soveltaa jo aiemmin mainitun mukaisesti ilmaisemaan eri käyttäjäkunnille kaikille soveltuvien reittien käyttöluokitusta. Vaativa esteetön reitti tulee merkitä symbolin lisäksi lisätekillä.

Värillisiä reittimerkintöjä ja opastevalintoja tehtäessä on kiinnitettävä huomiota värisokeiden heikkoon kykyyn erottaa punaisia, vihreitä ja ruskeita sävyjä maastossa. Noin 10 % suomalaisista miehistä on värisokeita ja naisista 0,5 %. Yleisimmin miesten värisokeus on puna-vihersokeutta. (8 % miehistä) Parhaiten erottuvat kirkkaat oranssi, keltainen tai okra ja sinisen eri sävyt.

Ohessa linkkejä jalan kuljettavien reittien luokitteluun sekä mietteitä maastopyöräilymerkinnöistä ympäri maailman.

<https://www.suomenlatu.fi/vaikuta/sina-voit-vaikuttaa/vinkkejä-ulkoilupaikkojen-suunnitteluun/reittiluokitus>

https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/pyorailytiedostot/b-turvallisuus/d-mtb-reittien-vaativuusluokitukselta_taina-riikonen.pdf

<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/viitoitusopas.pdf>

Ulkoilun ja liikunnan opastemerkit on myös standardoitu.⁹ Opastemerkkikokoelman voi ostaa SFS standardien verkkokaupasta.

Kävijämäärälaskenta

Kävijämäärien tilastointi on tärkeä asia todennettaessa virkistyspalveluiden hyvinvointi- ja talousvaikutuksia. Myös monet tekniset ratkaisut, kuten parkkitilojen laajuus tai reittien leveyden mitoitus vaativat taustalle kävijämäärätietoja.

⁹ <https://sales.sfs.fi/fi/index/tuotteet/SFS/SFS/ID2/4/143175.html.stx>

Luontoliikkumisen tai -matkailun kehittymistä ei seurata erillisenä sektorina valtakunnallisesti eikä esimerkiksi Pirkanmaan matkailututoraattissa. Tämä vaikeuttaa luonnollisesti matkailun luontosektorin vaikuttavuuden arviointia kokonaismatkailutulossa.

Tampereen kaupunkiseudun virkistysreiteillä kävijämääriä on mitattu ainoastaan Kintulammin retkeily- ja luonnonsuojelualueella. Pirkanmaan laajuisesti kävijöitä on mitattu tietävästi ainoastaan Seitsemisen ja Helvetinjärven kansallispuistoissa Metsähallituksen luontopalveluiden toimesta. Kintulammin muoto ja lähestymistiet antavat erinomaisen mahdollisuuden mitata kävijöiden virtaa alueelle. Metsähallituksen kohteissa ja Kintulammilla kävijämääramittaukset ovat yhtenäiset ja toimivat samalla metodilla. Lasketaan henkilöautoja, pikkubusseja ja isoja busseja: Kintulammilla lasketaan henkilöautolla kulkevan 2 henkilöä ja Metsähallituksen kohteissa 3,2 henkilöä, pikkubusseissa kymmenen henkeä ja isoissa busseissa kaksikymmentä henkeä. Kintulammin alhainen kerroin henkilöautoliikenteessä liittyy alueella tehtyyn kävijäkyselyyn, jonka mukaan henkilöautojen täyttöaste oli keskimäärin 2,7 henkilöä autoa kohden. Varmuudeksi kertoimena käytetään alhaisempaa lukua 2 henkilöä per henkilöauto.

On useita ja usean hintaisia tapoja laskea kävijöitä. Halvimmillaan voidaan hyvien tieosuusien salliessa käyttää tallentavaa ja lähettävää kameraa (riistakamera), jonka kuvia lasketaan ja tilastoidaan muutaman kerran kuukaudessa. Tämän järjestelmän etuja ovat halpa hinta (investointi alle 500 €) ja nopea tilastoinnin mahdollisuus.

Kävijämäärien laskentaan perehtyneitä yrityksiä on useita. Yksi sellainen on Trafino Oy¹⁰ joka edustaa Viacount- ja Eco-Counter-laskureita, jotka soveltuvat autolaskentaan ja metsäisiin olosuhteisiin. Yritysten kautta hankittavat laskurilaitteet siirrettäviä, jolloin laskentaa voidaan suorittaa useissa pisteissä ja saada näin informaatiota koko alueen kokonaiskävijämääristä. Tarjolla on myös polkukohtaisia laskureita. Laskurien hinnat koostuvat laitteistosta, vuosimaksuista ja asennusmaksuista. Autoja laskevan peruslaitteiston hankinta yhdelle alueelle (Kintulampi) maksaa noin 10 000 euroa ja vuosimaksut ovat noin tuhat euroa vuodessa.

Osallisuus ja sosiaalinen media

Retkeilypalveluiden käyttäjät arvostavat kuulluksi tulemistä. Retkeily ja virkistysliikkuminen ovat itsessään yksinkertaisia liikkumismuotoja, joista kaikilla on oma näkemys. Samoin on virkistystä tukevien liitännäispalveluiden, eli rakenteiden kanssa. Rakenteet ovat melko yksinkertaisia joiden toiminnollisuudesta tai ulkonäöstä on jokaisella oma mielipiteensä. Mielipiteensä ilmaisemalla palveluiden käyttäjä auttaa henkilökohtaisesti alueen kehittämisessä. Osallisuutta ja sosiaalista mediaa voidaan käyttää virkistyspalveluiden kehittämisen ja markkinoinnin välineenä.

Päivittäessä esimerkiksi Facebookin, Instagramin tai Twitterin uutisiin kuvan ja tekstin uusista penkeistä laavujen edessä on helposti saavutettavissa useita satoja tykkäämisiä. Uutista jaetaan kymmenittäin kavereille ja tutuille. Uutinen tietöistä, eli rajoituksista alueella ei kenties tuota juurikaan reaktioita sosiaalisessa mediassa, vaikka tiedottamisen kannalta se on merkittävämpi asia. Asiaviestintä onkin suunnattava selkeästi nettisivujen ja kuntien virallisten tiedotteiden kautta levitettäväksi. Sosiaalinen media voi toimia näiden virallisten viestintöjen jakopaikkana.

¹⁰ <https://www.trafino.fi/tuote/kevyenliikenteenlaskenta/>

On siis eroteltava toisistaan ”hyvän tuulen” viestintä ja asiaviestintä. Miellyttävällä viestinnällä saadaan aikaan laajaa hyväksyntää ja kohteen puolestapuhujia. Viestijän on mahdollista kertoa kohteen asioista vähän kerrallaan ja luoda kohteen identiteettiä hienojen valokuvien ja ennalta mietityn sosiaalisen median suunnitelman avulla. Jos verkkosivuilla on virallisempi uutinen noin kahden kuukauden välein, on sosiaalisen median päivityksiä tehtävä joka toinen viikko.

Käyttäjien nopeat yhteydenotot alueen huoltoon ja hoitoon tapahtuvat pääosin sosiaalisen median kautta. Kintulammin nettisivujen tai kaupungin viralliseen sähköpostiosoitteeseen tulee noin yksi viesti kuukaudessa, kun taas Facebook Messengerin kautta viestejä tulee viikoittain.

Sosiaalisen median ja etenkin Facebookin tapahtumat -toiminto ovat oiva tapa viestiä ja houkutella ihmisiä alueelle. Instagramin kuvapankkiin kertyy nopealla tahdilla kuvia alueen tunnuksin varustettuna, kunhan alusta on valjastettu tähän käyttöön asettamalla halutut tunnisteet ennakolta.

4. MATKAILU- JA TAPAHTUMAKÄYTTÖ

Tampereen kaupunkiseudun virkistysreittien nykytilaselvityksessä kävi ilmi, että virkistysreittien matkailu- ja tapahtumakäyttöä tai sen arvoa ei ole tunnistettu. Useissa kunnissa on käyty jonkin verran keskustelua luontomatkailuyrittäjien kanssa. Tampereella kävijöitä on mitattu yhdellä kohteella ja Lempäälän mittaus perustuu täsmälliseen tietoon polttopuiden kulutuksesta ja vertaisarvioon Tampereen ja Metsähallituksen kohteiden kesken.

	Kangasala	Lempäälä	Nokia	Orivesi	Pirkkala	Tampere	Vesilahti	Ylöjärvi
Luontomatkailun toimintaluvat reiteillä								
Maksulliset rakenteet (laavut, kodat, tulipaikat)								
Maksullisten rakenteiden varausjärjestelmät								
Luontomatkailun taloudellinen arvo - mitattu								
Yrittäjien kuuleminen luontomatkailussa								
Vastuukysymyksen käsittely, kunta/yrittäjä								

Kuva 14. Kaupunkiseudun nykytilakartoituksen tuloksia. Matkailu- ja tapahtumakäyttö kunnittain. Punainen=ei, Keltainen=kyllä ja tehty jotain, Vihreä=kyllä ja hommat kunnossa.

Luontomatkailu on ollut pitkään esillä yhtenä valtakunnan merkittävimpänä matkailun hankkeiden markkinointikärkenä, niin kotimaahan kuin ulkomaillekin. Hankkeiden vaikutukset eivät kuitenkaan näy kaupunkiseudun kuntien matkailu- tai tapahtumakäytössä. Yhtenä syynä tähän on luontomatkailun vaikutusten mittauksen ja tilastoinnin puute ja toisena lähiluontokohteiden vähäisyys.

Markkinointi

Kaupunkiseudun virkistysreittien markkinointi vaatii yhteistyötä kuntien ja yrittäjien kesken. Markkinointi tulee ajoittaa usealle vuodelle siten, että kohteiden ja reittien kunnostuksen jälkeen niitä liitetään markkinoinnin ja viestinnän alustoille ja sitoutetaan alueen yrittäjiä toimimaan alueella ottamalla yrittäjät mukaan markkinoinnin tuotteistukseen. Luontomatkailuyrityksillä on olemassa kapasiteettia ja osaamista järjestää kohteiden ja reittien ympärille liiketoimintaa, mutta se tulee valjastaa käyttöön kuntien ja yritysten kesken. Kunta tarjoaa polun ja yrittäjä polulle asiakkaan.

Alkuvaiheessa (1-3 vuotta) markkinoitavaa ei juuri ole, vaan reittien ja kohteiden on kehityttävä laadullisesti ja määrällisesti riittävälle tasolle, että kaupunkiseudun reitit voidaan esittää alustavana kokonaisuutena oheispalveluineen. Myöhemmin markkinoinnin piiriin liitetään uusia tai vanhoja kunnostettuja kohteita ja reittejä sitä mukaan, kun niitä valmistuu. Markkinoiden ja markkinoinnin nykytila muuttuu kaiken aikaa ulkoisten ja sisäisten muutosten mukana. Virkistysreittien markkinoinnin tulee noudattaa jatkuvan parantamisen kehää, jolloin markkinoinnin tavoitteet määritellään vuosittain uudelleen nykytilan muuttuneeseen tilanteeseen peilaamalla. Myös luontomatkailuyrittäjiä

vaihtuu, ne yhdistyvät, lopettavat ja laajentuvat. Tärkeintä on nähdä kokonaisuus, ja pitää markkinointiviestintä todenmukaisena ja siten toimivana. Säännölliset aukioloajat ovat pieni asia ulkopuolelta katsottuna, mutta pienellä budjetilla toimivalle luontomatkailuyrittäjälle tärkeä asia. Matkailun pitkäjänteisen markkinoinnin kannalta on tärkeää, että palvelua saa aina kun on luvattu. Tiiviin kaupunkiseudun virkistysreitistön hyvänä puolena voidaan pitää sitä, että majoitus- ja ruokailupalvelut ovat olemassa ja melko lähellä. Tämä on perustava osa luontomatkailua.

Markkinoinnin lähtökohtana tulee olla toimiva tuote. Kaupunkiseudun kohteista ja reiteistä harva on laadultaan ja infraltaan tällä hetkellä siinä kunnossa, että niiden markkinointia kannattaisi aloittaa tai yrittää järjestää yritystoimintaa niiden ympärille. Uusille hyväkuntoisille ja vetovoimaisille alueille yritystoimintaa, kuten kuljetuksia, majoitusta, vuokrausta ja opastusta syntyy ilman ponnistelujakin. Pitkälti kysymys on siis hyvästä tuotteesta ja markkinoinnista.

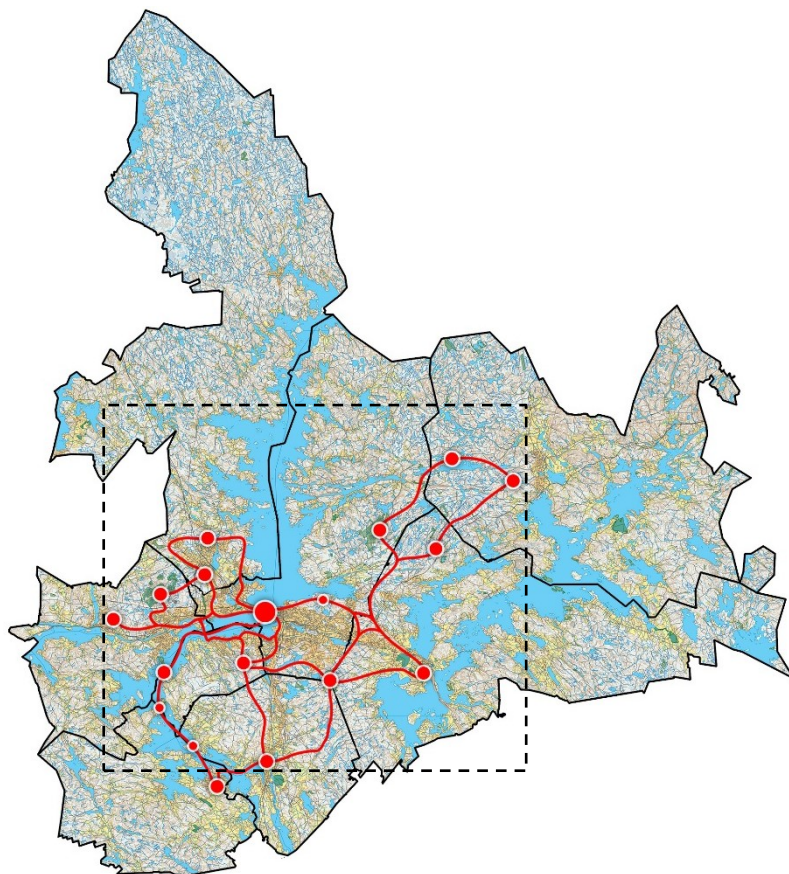
Esimerkki: Mittaamisen johdosta tiedetään, että Kintulammille ajoi 1.1. - 29.10.2019 välisenä aikana 249 bussia. Jos oletetaan bussin keskihinnaksi 300 € / kuljetuskerta, on kuvailulla liikennöintimäärällä ollut 75 000 €:n vaikutus eri kuljetusyhtiöille.

On myös pidettävä huolta, että vanhat kohteet säilyvät edelleen houkuttelevina, kun uusia kohteita valmistuu. On odotettavissa, että kehityksen kohteena ollut vanha reitti tai kohde tuo alueille uusia liikkujia ja alueen vanhat käyttäjät kokevat tämän mahdollisina ruuhkina ja epämiellyttävänä muutoksena. Uudistusten ja kehittämisen negatiiviset vaikutukset ovat kuitenkin yleensä lyhytaikaisia tai yksinäisyyttä kaipaavat liikkujat siirtyvät harvemmin käytetyille kohteille. Markkinoinnin on kuitenkin oltava johdonmukaista jokaisen reitin tai kohteen parissa ja tiedostaa alkuvaiheen innostuksen, negatiivisten ja positiivisten reaktioiden ja jatkuvan parantamisen ja kestävä markkinoinnin periaatteet. Tämä koskettaa sekä uusia että uudistettavia kohteita.

Markkinoinnin, kuten myös kohteiden ja reittien tulee kohdistua ensisijaisesti kaupunkiseudun ja kotimaan liikkujille ja toissijaisesti ulkomaille. Paikallinen liikkuja tai matkailija kaipaa hyvin jäsennettyä tietoa lähiluontokohteista. Tästä syystä markkinoinnin avuksi tuotettujen viestinnän ja palveluiden on oltava yksinkertaisia ja toimivia.

Viestinnän työkalut, kielet

Markkinoinnin tavoitteiden määrittelyssä on ensimmäisenä rajattava kohdealue. Tällä hetkellä Kaupunkiseudun nykytilakartoituksen kohteet on tunnistettu mahdollisimman lähelle kuntien taajamia. Kaupunkiseudun tiiviin, reiteillä osoitetun kokonaisuuden mittakaava on noin 50 km x 50 km. Tällä alueella asuu noin 400 000 asukasta ja matkaillee vuosittain noin 1,2 miljoonaa henkilöä. Alue on valmistuessaan urbaani kansanpuisto.

Kuva 15. Kaupunkiseudun reitit ja kohteet ovat tiiviillä alueella. Noin 50 km x 50 km. Etelä-Suomen urbaanein kansanpuisto.

Markkinoinnin keskiössä ja lähtökohtana tulisi olla karttapalvelu, mistä näkee yhdellä silmäyksellä koko alueen laajuuden ja tarjonnan. Tällöin käyttäjä voi tehdä päätelmän omien ajallisten ja taloudellisten resurssiensa riittävydestä. Tällä hetkellä ei markkinoilla ole saatavissa aukotonta karttapalvelua, mutta liikkeelle voidaan lähteä Lipas -palvelun ja retkikartta -palvelun kautta ja edetä kohteiden kehittyessä mahdollisesti uusille alustoille.

Matkailussa markkinoinnin pääkohde on kohteen nettisivut ja lisänä sosiaalisen median sivut ja niiden kautta siirtyminen kohteen verkkosivuille. Selaajan ensikokemus verkkosivuista on pääosassa jatkon kannalta. Se on ensimmäinen tunne siitä, mitä on tarjolla ja miten helposti se on saavutettavissa. Mikäli tässä vaiheessa verkkosivuilla kävijän kokemus törmää epäloogiseen tiedonhaun järjestykseen, teknisiin ongelmiin tai sekavaan ulkonäköön, voi kohteella vierailu jäädä tekemättä ensivaikutelman pettäessä. Edellä mainituista syistä on otettava huomioon uudet tekniset mahdollisuudet, joiden käyttö ei aina ole järkevää niiden ajoittaisen toimimattomuuden vuoksi. Verkkosivujen rakenne on hyvä pitää yksinkertaisena, loogisena ja toiminnallisena.

Kaupunkiseudun virkistysreittien verkkosivujen tulisi esitellä runkoreitistö ja sen kaikki kohteet palveluineen yksittäin. Kunnilla voi olla tämän lisäksi omien kohteiden sivut, mikäli sellaiseen koetaan tarvetta. Jos viestintä on kahdenkertaista, on kohteiden tietojen oltava yhtäpitäviä kaikilla alustoilla. Parhaiten yksittäiset kunnat pystyvät vaikuttamaan omien kuntien alueilla olevien kohteiden kiinnostavuuteen toimimalla tiiviissä yhteistyössä oman alueen kehittäjien ja yritysten kesken tuottaen lisäarvoa uusille tai olemassa oleville kohteille. Yhtenäisen ilmeen ja vaikuttavan markkinointikokonaisuuden saavuttamiseksi on järkevää keskittyä yhden suuren kokonaisuuden markkinointiin, etenkin koti- ja ulkomaanmatkailijoiden keskuudessa.

Esimerkki: Helsingissä on tehty uusi palvelu, mistä löytyy hyvin eri kategorioiden tarjontaa Helsingin seudulta. Myhelsinki¹¹ palvelusta löytyy hyvin esiteltynä myös luontokohteet, mutta jokaisen luontokohteen kohdalla asiakkaan pitää mennä usean klikkauksen taakse ennen kohteen sijainnin selviämistä. Vasta nyt asiakas tietää, onko hänellä aikaa lähteä kohteelle tai onko se saavutettavissa julkisen liikenteen avulla.

Vuosikello on oivallinen tapa rytmittää minkä tahansa kohteen markkinointia vuositasonalla. Vuosikellon aikataulutus tulee tehdä jo markkinoinnin toimenpiteistä päätettäessä. Vuosikello täyttyy myös käytännön kautta, jolloin vuotuiset tapahtumat tai toimenpiteet markkinoinnissa täydentävät kalenteria. Markkinoinnin ensisijainen kieli on suomi ja englanti, myöhemmin muut tarvittavat kielet.

Yritysten palvelut ja varaamo

Yritykset tarvitsevat yrityskäyttöön suunnattuja reittejä ja vuokrattavia tiloja luontomatkailun tueksi. Luontomatkailun volyymi on Tampereen kaupunkiseudulla niin vähäinen, että pienikin apu yritykselle voi merkitä kynnsarvoltaan suurta muutosta yrityksen kehityksessä.

Kaupunkiseudun reiteillä ja niiden kohteilla tulisi olla useampia pääasiassa yrityksille suunnattuja luontomatkailun tukikohtia, kotia, lukittavia laavuja tai pääosin yrityksille varattuja vuokrattavia tulipaikkoja. Tukikohtia tarvitaan kuntien taajamien läheisyyteen, vesistöjen äärelle ja saariin, sekä hieman metsäisemmille seuduille taajamien ulkopuolelle. Luontomatkailuyrittäjän on vaikea myydä yritykselle kahdeksan tunnin tyky -päivää, joka sisältää kolme tuntia matkoja, joten tarvetta olisi etenkin työpaikka-alueilta lähteville poluille ja tukikohdille. Tukikohtien käyttöä voitaisiin laajentaa päiväaikaan tapahtuvan varhaiskasvatuksen ja koululaitoksen käyttöön. Tukikohtien ja muidenkin tilojen vuokrauksesta on olemassa valmis varaamo¹² alusta, jota kehitetään kaupunkiseudulla vuoden 2019-2020 aikana.

Esimerkki: Hiking Travel HIT ky aloitti retkiluisteluradan auraamisen Näsijärven jäälle omalla kustannuksellaan saadakseen asiakkaita Santalahden luistinvuokraamoon. Ensimmäisinä vuosina toiminta oli pienimuotoista mutta suosittua. Kaupunki tuki radan auraamista alle 10 000 euron panoksella/vuosi ja osoitti yhtiölle uuden toimipisteen Kaupinojalta, muiden liikuntapalveluiden läheltä. Luistinradan kävijämäärät nousivat 50 000 kävijään ja yhtiö pystyi aloittamaan säännölliset aukioloajat Kaupinojan tukikohdassa. Tukikohdan menestys heijastui myös

¹¹ <https://www.myhelsinki.fi/fi/näe-ja-koe/luonto-helsingissa>

¹² <https://varaamo.tampere.fi/>

kesäaikaan, jolloin vuokraamo jatkoi säännöllistä aukioloaan kanootteja ja muita välineitä vuokraten.

Yhdys- ja rajapinnat

Luontomatkailun ja kuntien/valtion roolit lähestyvät toisiaan vuosi vuodelta. Metsähallituksen kohteilla, etenkin Lapissa tehdään selkeää sopimukseen perustuvaa liiketoimintaa valtion ja yrittäjien kesken. Lapissa volyyymi on ylittänyt rajan, joka mahdollistaa yhteistyön maksullisuuden kannattavasti myös luontomatkailuyrittäjän kannalta.

Myös Tampereen kaupunkiseudulla luontomatkailuyritysten tulisi solmia yhteistyösopimus kaupunkiseudun reittien käytöstä ja kohokohtapaikkojen hyödyntämisestä. Tämä sopimus koskisi niitä yrittäjiä jotka käyttävät seudun avoimia ja yleisiä reittejä, laavuja, tulipaikkoja, käymälöitä tai vuokratiloja.

Sopimuksen sisältö kävisi läpi yhteiset pelisäännöt yrittäjän ja alueen omistajan tai pitäjän kanssa, siten että sekä alueen omistaja, että yrittäjä voisivat luottaa häiriöttömään yritystoimintaan muiden liikkujien parissa. Sopimukset olisi tehtävä määräaikaaisiksi ilman korvausta.

Yhteistyösopimukset olisi järkevintä laatia alkuvaiheessa kuntakohtaisesti ja kohteittain. Runkoreittien osalta yhteistyösopimus olisi luonnollista rakentaa siinä vaiheessa, kun runkoreitit ovat käytettävissä osittain tai kokonaan. Tällöin reitin pitäjänä ja osapuolena toimiva taho olisi kuntien yhteistyöelin. Luontomatkailuyritykset tai heidän edustajansa kutsutaan kaupunkiseudun virkistysparlamenttiin vaikuttamaan yrittäjien suuntaan tapahtuvan kehityksen toimeenpanoon.

Esimerkki Metsähallituksen yhteistyömallin arvoista pääpiirteittäin:

Edistämme kestävää matkailua. Teemme tämän yhteistyössä siten, että

- 1. Tuemme kohteiden arvojen säilymistä ja edistämme niiden suojelua*
- 2. Minimoimme ympäristön kuormitusta*
- 3. Vahvistamme paikallisuutta*
- 4. Edistämme kohteiden tuottamaa hyvinvointia ja terveyttä*
- 5. Edistämme paikallistaloudellista kasvua ja työpaikkojen luomista*
- 6. Viestimme yhdessä kohteen arvoista ja palveluista*

Lisätietoja kestävän matkailun periaatteista:

- Kestävän matkailun periaatteet – Kansallispuistot, luonto- ja historiakohteet sekä maailmanperintökohteet 2016¹³

¹³ <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/2233>

- Kestävä matkailu suojelualueilla. Opas matkailuyrityksille¹⁴

Kaupunkiseudun Visit-ryhmät, viestinnän jakaminen ja yhteistyö

Kuten aiemmin on todettu, kuntien oma kohdemarkkinointi toimii edelleen. Virkistysreittien kehittäminen ja toteuttaminen eli markkinointivalmiuden ja sisällön tuottaminen olisi kuntien reittien parissa toimivien yksiköiden ja kuntayhteistyön vastuulla. Reittien ja kohteiden valmistuessa ne lisätään kaupunkiseudun virkistysreittien viestinnän alustoille (kartat, nettisivut, some) ja kuntien omat ja esimerkiksi Visit Tampereen kotimaan ja kansainvälinen luontomatkailun markkinointi voisi alkaa sovitussa aikataulussa.

Tiivistyvällä kaupunkiseudulla luonnollisin yhteisen markkinoinnin toteuttaja on Visit Tampere. Visit Tampere voisi tuottaa yleisen ison kuvan viestinnästä kotimaahan ja ulkomaille, sillä kaupunkiseudun kunnat toimivat jo nyt yhteistyössä Visit Tampereen kanssa.

Kuva 16. Visio kaupunkiseudun virkistysreiteistä. Reitit ja kohteet on tuotettu ensisijaisesti kuntalaisille ja toissijaisesti matkailijoille.

VASTUUT JA VELVOLLISUUDET

Vastuu reittien ja kohteiden turvallisuudesta on reitin pitäjällä eli kunnalla. Mikäli reitin pitäjäksi olisi sopimuksin määritelty kaksi tai useampi kunta, olisi vastuu kuntien yhteinen.

¹⁴ <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/2067>

Reitin pitäjän eli kunnan turvallisuuteen liittyvät vastuut määräytyvät suurelta osin kuluttajaturvallisuuslain¹⁵ pohjalta. Reitit suunnitellaan ja rakennetaan lähtökohtaisesti turvallisiksi ja varmistetaan kuluttajaturvallisuuslaissa mainittu huolellisuusvelvollisuus.¹⁶ Käytännössä tämä tarkoittaa huolellisesti suunniteltuja ja toteutettuja reittejä ja rakenteita, hallinnollisten asiakirjojen laatimista (huoltokirjat, vuosikalenterit, turvallisuusasiakirjat, yhteistyösopimukset yms.) ja yleisen vastuukysymyksen tunnistamista. Kuluttajaturvallisuuslaki taas lisää reitin pitäjän toimintaedellytyksiä samalla tavalla kuin reittien perustaminen pysyvän käyttöoikeuden turvin.

Luonnossa liikkujan riskit ovat erilaisia kuin sisäliikunnassa. Myös valaistu ulkoilureitti (esim. latupohja) ja sen turvallisuusriskit ovat helpommin määriteltävissä ja eliminoitavissa kuin metsässä kulkevan luonnonpohjaisen polun riskit. Luonnossa kulkevien virkistysreittien turvallisuuden osalta riittää, että reittien ja kohteiden palveluiden riskit ovat tunnistetulla ja hyväksyttävällä tasolla. Reitin pitäjä ei vapaudu huolellisuusvelvollisuudesta käyttämällä vastuuvapautuslausekkeita tai ilmoittamalla palvelun käytön tapahtuvan käyttäjän omalla vastuulla. Toiminnanharjoittajan (reitin pitäjän) on olosuhteiden vaatiman huolellisuuden ja ammattitaidon edellyttämällä tavalla varmistauduttava siitä, että kuluttajapalvelusta ei aiheudu vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle.

Turvallisuusasiakirja

Reitin pitäjän, joka tarjoaa luontopalveluita, on laadittava turvallisuusasiakirja joka sisältää suunnitelman vaarojen tunnistamiseksi ja riskien hallitsemiseksi ja niistä tiedottamiseksi. Käytännössä kaupunkiseudun kuntien olisi hyvä laatia yksi yhteinen turvallisuusasiakirja, missä määritellään yleispiirteisesti toiminnan kuvaus ja laajuus sekä muut lain vaatimat näkökohdat. Kunnat laativat sen jälkeen omat turvallisuusasiakirjansa, missä keskitytään yhteisen turvallisuusasiakirjan lisäksi kunnan kohteiden erityispiirteisiin. Yleensä turvallisuusasiakirjaan ei ole syytä kirjata yksityiskohtaista tietoa reiteistä, vaan pysytellä esimerkiksi maastonmuotoja määrittelevän riskianalyysin kirjaamisessa yleisemmällä tasolla.

Esimerkki Oriveden kohteelta: Eräpyhän reitin maastonmuodot ovat jyrkkäpiirteiset ja täyttävät vaativan reitin määritelmän. Reitillä on noudatettava erityistä huolellisuutta ja varovaisuutta.

Sen sijaan vastuukysymyksen osalta on hyvä koota yhteen kaikki kuntien luontopalveluiden parissa toimivat tahot ja käsitellä turvallisuus, huolellisuus ja vastuukysymys jokaisen kanssa.

Lisätietoja:

<https://www.suomenlatu.fi/media/maastossa-olevien-ulkoilureittien-vastuut.pdf>

<https://www.avi.fi/documents/10191/96710/Luontopolkujen+ja+retkeilyreittien+turvallisuus+2014+PSAVI.pdf/e4990db7-ae87-4cc8-9f78-877413676d36>

Sopimus kunnan ja palvelun tuottajan kesken

Vastuu reitin pitämisestä on kunnalla. Tämä on hyvä lähtökohta mietittäessä reittien perustamista, huoltoa ja hoitoa. Kuitenkin esimerkiksi Helsingin Herttoniemen mäkihyppytornin

¹⁵ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110920>

¹⁶ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110920#a920-2011>

onnettomuudessa¹⁷ jaettiin tuomiot sekä kunnan liikuntaviraston työntekijöille sekä mäkihyppytornin hoidosta vastanneille yhdistyksen vastuuhenkilöille. Tuomio ei ole lainvoimainen tällä hetkellä.¹⁸

Vaikka ennakkotapaus tuo esiin jaetun vastuun tilaajan ja tuottajan kesken, on kunnilla ensisijainen vastuu tilaajana varmistaa, että palvelun tuottajaksi valittu taho on selvillä kaikista palvelun tuottamiseen liittyvistä riskeistä ja turvallisuusnäkökohdista. Kunnan ja palvelun tuottajan on tehtävä kirjallinen sopimus, mihin kirjataan palvelun tarkoittamat työt, palvelun tuottamiseen liittyvät riskit ja turvallisuusnäkökohdat (työtavat, varoitusmerkinnät yms.) sekä yleiset palvelun tuottamisesta aiheutuvat vastuut. Kuntien olisi hyvä tehdä seudullista yhteistyötä sopimusmallin laatimisessa.

5. YHTEENVETO

Tampereen kaupunkiseudun virkistysreittien toteuttaminen on tekemistä vaille valmis. Tulevien vuosien työtä on olemassa olevien reittien ja kuntien omien kohokohtien yhdistäminen kokonaisuudeksi, jollaista ei Suomessa vielä ole. Tahtotila ja perusteet ovat olemassa. Tavoitteena on saada vuosittain luontoympäristöissä liikkeelle satojatuhansia ihmisiä. Tavoite on tuottaa hyvinvointivaikutuksia yksilölle ja yhteiskunnalle kymmenien vuosien päähän. Luontoliikkuminen toteuttaa kestävän liikkumisen periaatteita ja parantaa käyttäjien luontosuhdetta. Liikkumisen ja matkailun talousvaikutuksia ei voida täysin pitävästi vielä arvioida, mutta viiden tai kymmenen vuoden päästä on mahdollista, että mittaus ja tilastointi antavat selkeitä lukuja luontoliikkumisen ja -matkailun arvosta eri näkökulmista.

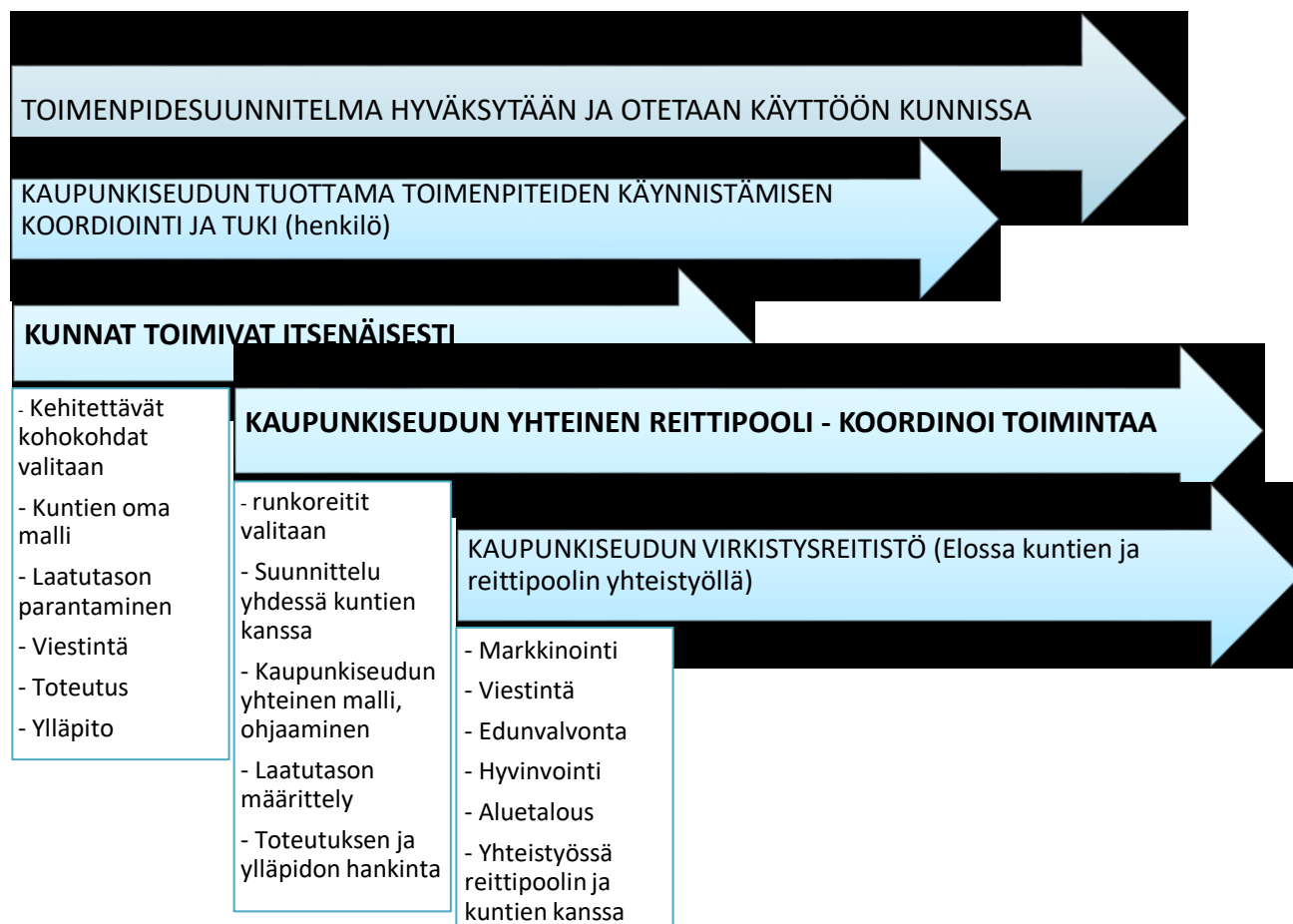
Kaupunkiseudun virkistysreittien kehittäminen alkaa kuntien sitoutumisella yhteiseen, tämän toimenpidesuunnitelman tavoitteeseen ja sitä kautta kuntien omien kohteiden ja reittien asteittaiseen laatuasteen nostoon. Olemassa olevia reittejä ja rakenteita parannetaan. Uusia kohteita perustetaan ja reittejä yhdistetään kuntien välillä. Reittien taso nousee hyväksi ja ne ovat yhtenäiset ja turvalliset käyttää kaikille. Samaan aikaan rakennetaan yhteistä pohjaa alueen markkinoinnille ja viestinnälle.

Seuraavassa kuvassa on esitetty tämän toimenpidesuunnitelman eteneminen osa-alueittain. Toimenpiteitä ohjaa kuntien sitoutuminen virkistysreittisuunnitelman kokonaisuuden toteuttamiseen. Osa toimenpiteistä on puhtaasti kuntien omia ja osaa toimenpiteistä toteuttaa kuntien yhteinen koordinoija ja reittipooli. Kuvan aikajana on noin kymmenen vuotta, mutta toimenpiteet on toteutettavissa nopeamminkin.

¹⁷ <https://yle.fi/uutiset/3-10252303>

¹⁸ päivämäärällä 03.11.2019

1 ----- 2 ----- 3 ----- 4 -- 5 -- 6 --- 7 ---- 8 ----- 9 ----- 10 vuotta

Kuva 17. Tampereen Kaupunkiseudun virkistysreittien toimenpidesuunnitelman käyttöönotto ja roolit

Kaiken ollessa valmiina kymmenen vuoden aikajänteellä, on Tampereen kaupunkiseudulla tarjolla kuntalaisille suunnatut laajat lähivirkistysmahdollisuudet. Kotimaan liikkujille, retkeilijöille ja matkailijoille on tarjolla ennen näkemätön ja helposti saavutettava retkeily- ja matkailukokonaisuus. Ulkomaisille matkailijoille on puolestaan ensimmäistä kertaa tarjolla luontomatkailupalvelut, joita voi tarjota ja markkinoida täysipainoisesti.

Tässä toimenpidesuunnitelmassa on kuvattu paljon erilaisia, yksityiskohtaisiakin reittien ja kohteiden parissa huomioon otettavia asioita. Kokonaisuutena kyse on asioiden eteenpäin viemisestä ja kokonaisuuden tavoittelusta. Rakenteiden osalta toteutukset ovat suhteellisen kevyitä ja yksinkertaisia. Huolto ja hoito ovat verrattain yksinkertaisia toimenpiteitä viheraluehoitoon verrattuna. Samalla ehkäistään luonnon kulumista ja saadaan alueiden virkistysarvo pysymään korkealla.

Toimenpidesuunnitelmassa on käsitelty myös kuntien sekä kokonaisuuden taloutta, eli paljonko kaupunkiseudun virkistysreittien saattaminen tämän suunnitelman tavoitteeseen kustantaisi kymmenen vuoden ajanjaksolla. Suunnitelman arviolaskelmien mukaan investointien osuus on yhteensä 2,15 miljoonaa euroa. Työtä voidaan nopeuttaa, mutta talousmielessä suunnitelman hinta ei arvioidusta juurikaan muutu. Nopeutetussa mallissa tarvitaan lisää väkeä suunnitteluun ja rakentamiseen. Tässä suunnitelmassa puhutaan vuosittain käytettävistä sadoista tuhansista euroista. Jo nyt olemassa olevilla reiteillä ja kohteilla liikkuu vuosittain satojatuhansia ihmisiä. Tavoitteena voidaan pitää, että kymmenen vuoden kuluttua virkistyspalveluiden vuotuinen käyttäjämäärä on yli miljoona käyttäjää.

LIITTEET

Tampereen kaupunkiseudun satamapalvelujen kehittäminen tulevaisuudessa

https://www.tampereenseutu.fi/site/assets/files/4334/seutusatamat_loppuraportti_syyskuu_2017.pdf

https://www.tampereenseutu.fi/site/assets/files/4334/lakeland_pyhanasi_loppuraportti.pdf

Tutkimuksia aluetalousvaikutuksista

Pirkanmaan lähiulkoilun arvoksi on laskettu n. 177 miljoonaa €/ vuosi. Lähiulkoilu tarkoittaa alle vuorokauden kestänyttä virkistyskäyntiä luonnossa vakinaisen tai vapaa-ajanasunnon lähellä eli esim. ulkoilu, puistossa käynti. Arvio perustuu ihmisten halukkuuteen maksaa virkistyskerrasta matkakustannuksia. Lisäksi yli yön kestäneiden luontomatkojen arvoksi on laskettu n. 21 miljoonaa €/vuosi. (Lankia, T., Kopperoinen, L., Pouta, E. & Neuvonen, M. 2015. Valuing recreational ecosystem service flow in Finland s. 9 – 14.

https://www.researchgate.net/publication/236606295_Mapping_outdoor_recreation_benefits_in_Finland_using_national_inventory_data)

Pirkanmaalla lähialueella virkistäydytään keskimäärin 104 kertaa/vuosi/ihminen eli 37,8 miljoonaa kertaa, josta virkistyminen kesämoikeilla 1 miljoonaa kertaa. Lähivirkistyskertojen määrä on koko Suomen alueista toisena! (Lankia, T., Kopperoinen, L., Pouta, E. & Neuvonen, M. 2015. Valuing recreational ecosystem service flow in Finland s. 9 – 14.

https://www.researchgate.net/publication/236606295_Mapping_outdoor_recreation_benefits_in_Finland_using_national_inventory_data)

Pirkanmaalla yhden virkistyskerran arvo on n. 4,7 €. (Alle vuorokauden kestänyt matka) (Lankia, T., Kopperoinen, L., Pouta, E. & Neuvonen, M. 2015. Valuing recreational ecosystem service flow in Finland s. 9 – 14.

https://www.researchgate.net/publication/236606295_Mapping_outdoor_recreation_benefits_in_Finland_using_national_inventory_data)

1 € = 10 € Yksi kansallispuiston palveluihin tai luontokeskuksiin sijoitettu euro tuo aluetalouteen(/lähialueelle) keskimäärin kymmenen euroa, kävijöiden rahankäytön myötä. Isojen kaupunkien läheisyydessä kuitenkin korostuu enemmän lähivirkistys- ja terveyshyödyt eli

Tampereen Kintulammella hyötysuhde voi olla pienempi. Vaikutus aluetalouteen riippuu retkeilyalueen palveluista ja siellä vietetystä ajasta. Metsähallitus
<http://www.metsa.fi/suojelualueetjapaikallistalous>

1 € = 100 € Philadelphiassa on laskettu, että kaupungin viherympäristö tuottaa satakertaisesti siihen sijoitetut varat. Laskelmissa on huomioitu viheralueen tuoma arvo mm. suora käyttöarvo, terveysarvo, tulot turismiin, kiinteistöjen hintojen nousu, vaikutus sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen, hulevesien hallintaan, ilmansaasteisiin. (Philadelphia Parks Alliance 2009.
<http://www.philaparks.org>

<https://static1.squarespace.com/static/5592b473e4b0978d3a4886dd/t/5599e2a0e4b040c14b1509ba/1436148384402/PhilaParkValueReport08.pdf>

<https://static1.squarespace.com/static/5592b473e4b0978d3a4886dd/t/5599e2d2e4b05c12783d561f/1436148434161/ErrataSheet.pdf>

1 € = 12 € Skotlannissa Edinburghissa on laskettu, että investointi kaupungin viheralueisiin tulee takaisin 12 kertaisena, tuottaen sosiaalisia, ympäristöllisiä ja taloudellisia hyötyjä. (Greenspace Scotland. <https://www.greenspacescotland.org.uk/economy>)

Tutkimuksia hyvinvointivaikutuksista

PSYKKINEN HYVINVOINTI

Ulkoilu luonnossa palauttaa stressitilanteista, parantaa mielialaa, koettua terveyttä ja kuntoa sekä auttaa irtautumaan arjesta ja parantaa esimerkiksi itsetuntoa. (Liisa Tyrväinen, Timo Lanki, Raija Sipilä ja Jorma Komulainen. Mitä tiedetään metsän terveyshyödyistä? 2018 Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2018/13/duo14421>)

Viheralueiden läheisyys ja aktiivinen käyttö on erityisesti yhteydessä pienempään riskiin sairastua mielenterveyden ongelmiin, kuten esim. masennukseen. (Toissijainen lähde: Tyrväinen, L., Savonen, E-M. & Simkin, J. 2017. Kohti suomalaista terveystuonon mallia. Luke Luonnonvarakeskus. s.8 http://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/538373/luke-luobio_11_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Viherliikunnan määrän on havaittu välittyvän parempaan mielenterveyteen (de Vries ym. 2013 Toissijainen lähde: Korpela, K., & Pasanen, T. (2015). Luonto liikuttaa ja elvyttää. Liikunta ja tiede, 52(4), 2015. s. 7
https://www.researchgate.net/publication/282025593_Pasanen_T_Korpela_K_2015_Luonto_liikuttaa_ja_elvyttää_Liikunta_Tiede_52_4-9)

Brittitutkimuksen mukaan ihmisellä on 50 % pienempi riski sairastua lievään psyykkiseen sairauteen, jos hän liikkuu luonnossa vähintään kerran viikossa (Mitchell, R. (2013). Is physical activity in natural environments better for mental health than physical activity in other environments? Social Science & Medicine, 91, pp. 130-134.s.9
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953612003565> Toissijainen lähde: Sitra 2013. Luonnonlukutaito. Luo liiketoimintaa vihreästä hyvinvoinnista s.9
<https://media.sitra.fi/2017/02/23070432/Luonnonlukutaito-3.pdf>)

Lähes 350 000 hollantilaisen terveys- ja asuinpaikkatietoja yhdistänyt tutkimus havaitsi, että kymmenen prosenttia keskimääräistä enemmän viheralueita kilometrin säteellä sisältävillä alueilla masennuksen riski oli neljä prosenttia ja ahdistushäiriön riski viisi prosenttia pienempi kuin vähemmän vihreyttä sisältävillä alueilla (Maas ym. 2009. Morbidity is related to a green living environment. Journal of Epidemiology and Community Health 63 (12), 967–973. https://www.researchgate.net/publication/38014886_Morbidity_is_related_to_a_green_living_environment/download Toissijainen lähde: Korpela, K., & Pasanen, T. (2015). Luonto liikuttaa ja elvyttää. Liikunta ja tiede, 52(4), 2015. s. 7 https://www.researchgate.net/publication/282025593_Pasanen_T_Korpela_K_2015_Luonto_liikuttaa_ja_elvyttää_Liikunta_Tiede_524_4-9)

Vähentyneet mielenterveydenhoitokustannukset asuttaessa viheralueesta 3 km etäisyydellä. £280 /henkilö. (Forestry Commission Scotland 2007, Greenspace Scotland's Financial Proxies. Toissijainen lähde: Sitra 2013. Luonnon hyvinvointivaikutusten taloudellinen merkitys. https://media.sitra.fi/2017/02/27174415/Luonnon_hyvinvointivaikutusten_taloudellinen_merkitys-2.pdf)

Säästyneet mielenterveydenhoitokustannukset luonto- ja eläinavusteisen liikunnan ansiosta (Arvioitu säästettyinä terapiakäyntikustannuksina, joilla olisi saavutettu sama mielenterveyden paranemisen taso). £40/h. (Greenspace Scotland 2008, Greenspace Scotland's Financial Proxies. Toissijainen lähde: Sitra 2013. Luonnon hyvinvointivaikutusten taloudellinen merkitys. https://media.sitra.fi/2017/02/27174415/Luonnon_hyvinvointivaikutusten_taloudellinen_merkitys-2.pdf)

FYYSINEN HYVINVOINTI

Viheralueiden lähetyvillä fyysinen aktiivisuus on 3 kertaa todennäköisempää. Ylipainon ja liikalihavuuden todennäköisyys pienenee n. 40 % lähiviheralueen vaikutuksesta fyysiseen aktiivisuuteen. Tutkimuksessa verrattiin alueita, joilla on vähän tai paljon vihreyttä. (Ellaway A, Macintyre S, Bonnefoy X 2005. Graffiti, greenery, and obesity in adults: secondary analysis of European cross sectional survey. <https://www.bmj.com/content/bmj/331/7517/611.full.pdf> Toissijainen lähde: Sitra 2013. Luonnon hyvinvointivaikutusten taloudellinen merkitys. https://media.sitra.fi/2017/02/27174415/Luonnon_hyvinvointivaikutusten_taloudellinen_merkitys-2.pdf)

Luontoympäristössä liikunta tuntuu kevyemmältä kuin sisätiloissa ja rakennetussa ympäristössä, joten kynnys liikkumiseen madaltuu. (Tyrväinen, L., Savonen, E-M. & Simkin, J. 2017. Kohti suomalaista terveystieteiden mallia. Luke Luonnonvarakeskus. s.7 http://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/538373/luke-luobio_11_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y) Tämä vaikutus voi johtua puiden kyvystä tuottaa happea, sitoa pienhiukkasia ja absorboida ilmansaasteita, koska puhtaampi ilma tehostaa ihmisen hengitystä. (Arvonen, S. 2015. Metsämieli, Kehon ja mielen kuntosalin. Metsäkustannus Oy s.12)

Viherympäristöjen läheisyydessä asuvat käyttävät enemmän luontoalueita ja ainakin Suomessa myös liikkuvat sen vuoksi enemmän. (Pietilä, M., Neuvonen, M., Borodulin, K., Korpela, K., Sievänen, T., & Tyrväinen, L. 2015. The relationship between exposure to urban green spaces, physical activity and self-rated health. Journal of Outdoor Recreation and Tourism. Vol 10, s. 44–54. Toissijainen lähde: Tyrväinen, L., Savonen, E-M. & Simkin, J. 2017. Kohti suomalaista

terveysmetsän mallia. Luke Luonnonvarakeskus. s.7
http://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/538373/luke-luobio_11_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Usean tutkimuksen mukaan ihmiset kävelevät lähinaapurustossa sitä enemmän, mitä kauniimpi, luonnonläheisempi ja reitistöltään sujuvampi alue on. (Humpel ym. 2004. Toissijainen lähde: Tyrväinen, L., Korpela, K. & Ojala, A. Luonnon virkistyskäytön terveys- ja hyvinvointihyödyt. Julkaisussa: Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S. (toim.). Hyvinvointia metsästä. 2014. s.53)

Vihreämmillä asuinalueilla asuvat harrastavat sekä liikuntaa että viherliikuntaa enemmän kuin muut (de Jong ym. 2012; de Vries ym. 2013. Toissijainen lähde: Korpela, K., & Pasanen, T. (2015). Luonto liikuttaa ja elvyttää. Liikunta ja tiede, 52(4), 2015. s. 7
https://www.researchgate.net/publication/282025593_Pasanen_T_Korpela_K_2015_Luonto_liikuttaa_ja_elvyttää_Liikunta_Tiede_524_4-9)

Liikkumiseen kannustavat ympäristöt, kuten laadukkaat luontoalueet, lisäävät liikunnasta saatavia terveys- ja hyvinvointihyötyjä (Suomen ympäristökeskuksen raportteja 35 | 2014. Luonto lähelle ja terveydeksi. s. 30 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153461>)

Lapsia koskevissa tutkimuksissa on havaittu positiivinen yhteys luontoympäristössä leikkimisen ja vähentyneiden sairauspoissaolojen välillä (Fjørtoft & Sageie. "The Natural Environment As a Playground for Children: Landscape Description and Analyses of a Natural Playscape." Landscape and Urban Planning 48, no. 1 (2000): 83-97.s. 93 https://ac.els-cdn.com/S0169204600000451/1-s2.0-S0169204600000451-main.pdf?_tid=166b6aff-e645-4a0c-af62-9cf4d95897a3&acdnat=1540972373_233e6b911cc636f59edb8b586015097d Toissijainen lähde: Väinö Vähäsarja, LUONTOYMPÄRISTÖN TERVEYS- JA HYVINVOINTIVAIKUTUSTEN TALOUDELLINEN ARVOTTAMINEN. 2014 s.18
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/52036/Vahasarja.pdf?sequence=1>)